

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Střídavá výchova jako zdroj zátěže dítěte, inspirace a strategie
chování v životě**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.

Vypracovala:
Bc. Iлона Kratochvílová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Střídavá výchova jako zdroj zátěže dítěte, inspirace a strategie chování v životě“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 21. 3. 2012

.....
Bc. Ilona Kratochvílová

Poděkování

Velice děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčikové, CSc., za to, že byla ochotna vést moji diplomovou práci a za užitečnou metodickou pomoc, rady a cenné připomínky, které mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat své malé dcerce, celé rodině a všem blízkým za trpělivost, morální podporu a pomoc, které mi poskytli při zpracování mé diplomové práce, nesmírně si toho vážím.

Zároveň děkuji všem respondentům, kteří se zúčastnili mého výzkumu.

Bc. Ilona Kratochvílová

Obsah

ÚVOD	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 RODINA	9
1.1 Rodina a její funkčnost.....	9
1.2 Nenahraditelnost rodiny ve společnosti.....	15
1.3 Role matky, role otce	16
1.4 V hlavní roli dítě a následná péče o něj.....	18
2 ROZPAD RODINY	23
2.1 Rozvod – neúplnost rodiny	23
2.2 Důsledky rozvodu pro dítě.....	27
2.3 Syndrom odcizeného rodiče	29
3 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA	33
3.1 Střídavá výchova v jurisdikci	33
3.2 Podmínky pro dobré fungování střídavé výchovy.....	36
3.3 Vhodnost či nevhodnost střídavé výchovy pro dítě.....	37
II. PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 REALIZACE VLASTNÍHO VÝZKUMU	42
4.1 Cíl výzkumu a hypotézy	42
4.2 Metoda výzkumu a zpracování dat	43
4.3 Vyhodnocení empirického výzkumu a interpretace dotazníkového šetření.....	45
ZÁVĚR.....	58
RESUMÉ	62
ANOTACE.....	63
KLÍČOVÁ SLOVA	63
ANOTATION	63
KEY WORDS	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
SEZNAM PŘÍLOH	68

ÚVOD

V současné době je Česká republika v mezinárodním srovnání na předních místech rozvodovosti. Přední místo zaujímá i v moderním trendu, kdy se zakládají rodiny, aniž by partneři institucionálně stvrdili svoje partnerství ať už církevním nebo úředním sňatkem. Zároveň se změnami ve společnosti, jako je uvolnění legislativy, socioekonomický status, proměna genderových rolí, a s větší společenskou akceptací rozvodu je rostoucím trendem větší volnost nejen v osobním životě. Vyskytnou-li se problémy v partnerském vztahu, pak mnoho lidí tyto neshody nedokáže řešit jinak než rozchodem či rozvodem, kterým mnohdy předcházejí krizové situace a jednání. Pokud jsou již v těchto rodinách děti, pak se situace mnohdy vyostřuje z důvodu obtížného hledání dohody partnerů, jak se budou na výchově dětí podílet.

V popředí by měl zůstat právě zájem dítěte rozvádějících se nebo rozcházejících se rodičů nejen z hlediska morálního, ale i právního. Mnoho rodičů se ovšem nedokáže na budoucí výchově dítěte dohodnout, neboť na pořad dne většinou přichází bolest z rozchodu či rozvodu, egoistické preference a obviňování se navzájem. Vlastní zájem o dítě se tak přesouvá až na tzv. „druhou kolej“, resp. dítě se stává obranným štítem jednoho či druhého rodiče. Přitom by v první řadě mělo být dítě samotné informováno citlivým způsobem, že situace v rodině není příliš dobrá a rodiče by mu měli šetrně sdělit, že se budou rozvádět či rozcházet a to tak, aby od samotného počátku dítě vědělo, že za konflikt mezi rodiči nemůže samo, nýbrž že se oba rodiče dohodli na rozvodu nebo rozchodu z vlastní vůle. Potřeba komunikace s dítětem se stává nutností. Záleží hlavně na zodpovědnosti a vyzrálosti rodičů, zda s ním budou hovořit o všem bez lži a výmluv. Bohužel mnoho rodičů na toto většinou zapomíná. V první řadě jsou pohlceni svými osobními problémy a na samotné dítě si vzpomenu, až když začínají řešit, zda si dítě nechá matka nebo otec.

Většinou se právě z důvodů neshod, které mezi rodiči panují, péče o dítě projednává až před soudem, který sám rozhoduje, komu svěří dítě do jaké porozvodové péče, pokud tedy rodiče písemně nepředloží soudu dohodu na základě vlastního rozhodnutí, jak o dítě budou pečovat.

V České republice byla po vzoru některých států 1. 8. 1998 provedena novelizace zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, zákonem č. 91/1998 Sb., a přinesla rozšíření možnosti svěření dítěte do péče, a to (a) společné péče rodičů nebo (b) střídavé péče rodičů.

Právě střídavá péče se stává střetem protichůdných názorů. Z řad odborníků i laické veřejnosti se ozývají názory jak pozitivní, tak negativní. Ačkoli se o střídavé péči dost

diskutuje a mnozí odborníci se věnují zkoumání tohoto porozvodového uspořádání péče z mnoha aspektů, navíc je tato péče podpořena zákonem již téměř 14 let a znalost o ní je mediálně rozšířena, je u nás stále velmi nízké procento lidí, kteří tuto péči volí. Stále zůstává až tou poslední možností porozvodové výchovy dítěte.

Střídavá výchova však není vhodná pro každé dítě a pro každé rodiče, neboť rozvodem nebo rozchodem teprve začíná „boj“ o dítě, kdy rodiče nejsou schopni se korektně a jasně dohodnout na pravidlech výchovy dítěte a nezářídka na vůbec žádných pravidlech, neboť se většinou chovají pod vlivem emocí.

Budeme-li však předpokládat, že se rodiče na střídavé výchově dohodnou bez nějakých větších problémů, pak musí brát zřetel na zájem dítěte, neboť jsou mezi dětmi i takové, které se těžko adaptují na změny a už jen představa, že se po týdnu nebo v jiných, rodiči dohodnutých, intervalech přemístí u od jednoho ke druhému rodiči, v nich může vyvolávat úzkost, strach, bezbrannost a následně vést k narušení duševního i tělesného zdraví. Pokud by taková porozvodová péče měla být soudně ustanovena ať už na žádost obou rodičů nebo jednoho, pak by se nejednalo již v zájmu dítěte, ale spíše by taková péče byla pro dítě zdrojem zátěže. Pak je na místě, aby s dítětem byla prodiskutována všechna pro a proti střídavé výchovy a dítě by mělo mít možnost střídavě žít po určitou dobu u jednoho a druhého rodiče. Samotné dítě, dosáhlo-li věku, kdy už se dokáže rozhodnout samo, by pak mělo mít možnost vyjádřit svůj názor. Teprve pak by mohlo být ujednáno, je-li pro dítě tato péče vhodná či nikoliv.

V naší zemi má střídavá péče velmi nízké procento používání, neboť tohoto institutu využívají pouze 3% lidí. Mnohaleté zkušenosti v této oblasti mají však USA, a to od roku 1973, kdy tam byla střídavá péče uvedena do soudní praxe a vstoupila i do praktického života. Víceleté zkušenosti s porozvodovou střídavou péčí mají i další země, jako např. Švédsko, Norsko, Velká Británie a Holandsko. Výzkumy ze zahraničí v této oblasti zatím potvrzují, že střídavá výchova je lepší alternativa, než když dítě přijde o jednoho rodiče. Střídavá výchova nevede k žádným poruchám v chování dítěte a je pro děti výhodná, neboť jsou v trvalém spojení s oběma rodiči. V našich podmínkách jsou sociální pracovníci, soudci a soudní znalci značně konzervativní a přetrvává archetypální model dítěte žijícího s matkou. Vzhledem k tomu, že se diskuse o tomto tématu stále neopírají o dostatek empirických poznatků, rozhodla jsem se svojí prací alespoň malou mírou přispět ke zkoumání této problematiky.

V diplomové práci se tedy zabývám tématem střídavé výchovy jako zdroje zátěže, strategie a chování dítěte v životě. Pokouším se objasnit následující momenty: (a) V čem

spatřujeme zátěžovou situaci střídavé péče. (b) Zda je vhodnost střídavé výchovy oprávněná pro věk od 3 let dítěte, jak se mainstreamově předpokládá v dostupné literatuře s rozvodovou tematikou, nebo je-li vhodná až pro děti školou povinné. (c) Zda je v našich podmínkách střídavá výchova pro děti přínosem, anebo je časté přemísťování se dítěte od jednoho ke druhému rodiči pro dítě spíše zdrojem zátěže.

Většinou jsem vycházela z odborné literatury o rozvodové či porozvodové tematice, protože v naší republice nebyla dosud vydána monografie o střídavé péči, a tak se o střídavé péči dovídáme především z kapitol nebo podkapitol právě v literatuře o rozvodech. Dále jsem ke studiu použila internetových zdrojů, které se již týkaly samostatné porozvodové výchovy – střídavé výchovy o dítě.

Cílem této práce není ovšem výzkum toho, jaký vliv má střídavá výchova na dítě a za jakých podmínek je střídavá výchova pro dítě pozitivní a za jakých podmínek negativní. To nebylo možné zatím realizovat protože, jak už bylo řečeno, přímých aktérů participujících na střídavé výchově není mnoho a získat je pro výzkum by bylo značně obtížné. Za daného stavu jsem zvolila cíl, který je realizovatelný a může k problematice střídavé výchovy přinést nová zjištění. Cílem práce je tedy zjištění toho, jak je institut střídavé výchovy vnímán v české společnosti a jaké momenty jsou ve společnosti hodnoceny jako pro dítě pozitivní a naopak jaké jsou hodnoceny jako negativní a jaký je názor na dílčí aspekty střídavé výchovy, jako je např. věk dítěte. Znalost názorů české veřejnosti na vhodnost střídavé výchovy může přispět k poznání z jakých hledisek a aspektů je vhodné seznamovat veřejnost s touto moderní formou porozvodové péče o dítě, což je předpokladem pro to, aby se rodiče mohli kvalifikovaně rozhodovat, zda institut střídavé výchovy v případě potřeby využijí jako nejvhodnější způsob porozvodové koexistence rodičů a dítěte. Protože je dostatečně známo, že názory a postoje jsou determinovány nejen individuální zkušeností, ale taky „zvenčí“, nejobecněji řečeno parametry prostředí, výzkum sledoval vztah postojů ke střídavé výchově a skupin občanů vymezujících se sociologicky postižitelnou kategorií pohlaví, tedy žen a mužů zvlášť.

V rovině teoretické se v diplomové práci zabývám nejdříve historií rodiny a její funkčnosti, její nenahraditelnosti ve společnosti. Dále přecházím k rozvodové a porozvodové problematice a následně navazuji na oblast porozvodové péče o dítě, až se postupně dostávám k poslední kapitole, která se již týká samotného legislativně upraveného institutu střídavé výchovy, její vhodnosti a nevhodnosti pro dítě. K tématu střídavé výchovy v teoretické části jsem využila odbornou literaturu a dostupné internetové zdroje. V empirické části využívám vlastního dotazníkového šetření.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

1.1 Rodina a její funkčnost

Od starověku byly prováděny pokusy o přesunutí rodičovské péče na jiné osoby či dokonce stát, tyto pokusy však selhaly, přesněji řečeno neujaly se. Model rodiny, která je tvořena rodiči a dětmi, případně prarodiči je tedy víceméně stabilní v čase a prakticky téměř veškerá společnost je na tomto modelu rodiny založena. Znamená to tedy, že rodina je základem společnosti a není pouze biologicky významným institutem pro zachování lidského rodu, ale zároveň se snaží formovat dítě podle určitého hodnotového žebříčku, podle tradice, která v dané společnosti převažuje.¹ Tradice, zvyky a názory společnosti bývají zpravidla specifikovány tradicí a osobními zkušenosti v té které rodině.

Rodinné vazby jsou v jistém smyslu nezrušitelné a nesměnitelné. Rodina je společenství, které dává příležitost k uplatnění hodnot protilehlých konzumnímu těkání od věci k věci, od místa k místu, od osoby k osobě.²

Daleko víc je přijímán názor, že nejcennějším statkem, který dnes rodina dětem předává, už není majetek, ale vzdělání. To je ovšem jen jeden názor a navíc není ani zdaleka obecně přijímán. Nejcennějším statkem, který dnes i kdykoli jindy rodina dítěti dává, je etický a mravní kodex.

Již v době kamenné, kdy se objevuje člověk současného typu, lidé žili ve skupinách převážně příbuzenského typu. Jednalo se o společenství rodů. Tyto pak vytvářely hierarchicky strukturovanou sociální organizaci, která byla předchůdcem rodiny. Motivů k vytváření takových societ mohlo být více, jistě jeden z nich je reflex poznání, že jedinec sám by nepřežil, možná dokonce, že lidé se od ostatních živých organismů liší právě tím, že jsou „zoon politicon“. Všechny známé společnosti tvořily rodinu, tudíž ji měly i v době kamenné. Zároveň je rodina nejmenší jednotkou ve společnosti. V lovecké a sběračské společnosti byly rodiny malé, převážně s jedním dítětem. Jedním z důvodů byl ten, že se hodně stěhovaly za zdrojem obživy, a tudíž by matka nezvládla přesun s více dětmi za situace, kdy muži během cest postupovali s loveckým náčiním a ženy-matky nosily nejen rodinný majetek, ale i děti.

¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 16.

² Tamtéž, s. 34.

Teprve kolem roku 8000 př. n. l. přinesla tzv. neolitická revoluce vznik trvale obývaných míst, na nichž se lidé již více usazovali k jejich trvalé kolonizaci. Díky tomu začíná stoupat i počet dětí v rodinách.

Ještě v době 8. a 7. stol. př. n. l. byla řecká společnost rodová a menšími společnostmi byly kmeny. V rodině však bylo postavení ženy podřízené a dítě mohlo být odvrhnuo nebo obětováno, pokud k tomu otec svolil.

Teprve ve starověkém Římě začíná rodina zaujímat mnohem vyšší postavení. Byla oceňována natolik, že v prvním právním kodexu tzv. „Dvanácti desek“ bylo prohlášeno, že rodina je základní jednotkou společnosti. I v tomto období však rodina byla spíše patriarchální, kde vedoucí postavení měl muž, tak jak tomu bylo v jiných společnostech a letech.

V novověku se začíná patriarchální rodina rozpadat. Ženy chtějí emancipaci, tedy rovnost mužů a žen. Za Velké francouzské revoluce byl v roce 1792 uzákoněn rozvod, jímž však byly ženy ekonomicky znevýhodněny. Rozvod byl za Napoleona v roce 1816 znovu zrušen. Také v Anglii začaly ženy bojovat za svá práva, jsou zakládány školy i pro ženy a v roce 1870 dosáhly ženy na svůj vlastní majetek.

Novověká industrializace pak přenesla rodiny do továren, pracovní příležitosti byly i pro ženy (přelom 19. a 20. stol.). Znamenalo to, že muž přestal být jediným živitelem rodiny a v důsledku toho žena přestává být na muži ekonomicky závislá, což se postupně projevuje tak, že se začíná ve veřejném životě stírat rozdíl mezi muži a ženami.³

Přesto dochází k významu rodiny jako útočiště před veřejným světem. Rodina v nových společenských podmínkách neztratila nic na svém významu. Stále je u velké části populace pocíťována potřeba bezpečného světa rodiny.⁴

Typická rodina je tedy chápána jako sociální jednotka, jejíž členy spojují pokrevní svazky a úzké citové vazby a má právní zakotvení. Jejím smyslem je utvářet relativně bezpečný a stabilní prostor pro přežití rodu.

Rodina se dlouhodobě vyvíjela a v dnešní době lze za rodinu považovat sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Rodina je tedy postavena na partnerství osob

³ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 34.

⁴ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk prostředí výchova*. Bmo: Paidb, 2001, s. 84.

opačného pohlaví, které má trvalejší ráz, a na příbuzenství. Kdysi výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.⁵

Rodina však může být i jiná než dyadická, například v islámském světě, kde muž může mít několik partnerek (vedle anticko-křesťanského-židovského schématu monogamní rodiny přirozeně existují i schémata bigamie a polygamie). Relevantní roli konzervativního prvku hraje katolická církev, ale ani její autorita nezabránila tomu, že v současnosti již nemusí jít nutně o partnerství opačného pohlaví. Rodinu tedy mohou tvořit i dvě ženy, nebo dva muži, a ti mohou vychovávat společně i „své“ dítě (např. zpěvák Elton John s partnerem). Jsou to nicméně i dnes pořád extrémní případy.

V současnosti výchozím znakem rodiny již není existence nejméně jednoho dítěte, ale existují i rodiny bezdětné, ať už na základě vlastního rozhodnutí, nebo proto, že děti nemůžou mít ze zdravotních důvodů atp. Nezanedbatelnou roli při plánování rodičovství má dnes už zcela standardní antikoncepce, při rozhodování o potomstvu pak rovněž dostupná interrupce. Funkce rodiny přesto zůstává nadále obdobná, i když se její atributy radikálně mění (např. dříve byly běžné rodiny s mnoha dětmi, dnes jsou výjimkou a průměrná rodina má 1 nebo 2 děti, dříve byl rozvod skoro nedostupný, dnes je normální atd.).

Mezi tyto funkce rodiny patří:

- 1) **Biologicko-reprodukční funkce** – Má velký význam pro společnost i jedince, kteří rodinu tvoří. Společnost pro svůj rozvoj potřebuje stabilní reprodukční základnu, a proto je v zájmu společnosti, aby se rodily děti naplňující tyto perspektivy. V dnešní době se však rodina rozhoduje spíše pro jedno dítě v důsledku profesního růstu, seberealizace, vlastních zájmů. Rodiny s více dětmi jsou typické pro minoritní společenství.
- 2) **Sociálně-ekonomická funkce** – Rodina se stává významným spotřebitelem, na němž je závislý trh, a rodiče se snaží o to, aby ekonomicky děti zabezpečili. Sociální a ekonomický rozměr jsou ve vztahu vzájemné podmíněnosti - sociální prestiž získává rodina ekonomicky zabezpečená a vice versa. Poruchy se pak objevují v době nezaměstnanosti či při zvyšování životních nákladů, kdy se rodina dostává do hmotné nedostatečnosti.
- 3) **Ochranná funkce (pečovatelská)** – Zajišťování životních potřeb rodiny. Před rokem 1989 tuto funkci zastával stát prostřednictvím svých institucí (např. ozdravovny, povinné preventivní prohlídky organizované školou atd.). Po roce 1990 se již očekává

⁵ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk prostředí výchova*. Bmo: Paido, 2001, s. 78.

spoluúčast rodiny. Tzv. „občanská společnost“ je společností, v níž ochrannou (pečovatelskou) funkci plní rodina, dobrovolná sdružení občanů, občanské aktivity a stát, přitom proporcionalní podíl jednotlivých institucí se mění.

- 4) **Socializačně-výchovná funkce** – Děti se poprvé v rodině učí základní návyky a způsoby chování ve společnosti. Jedná se o přípravu dětí a mladistvých do praktického života. Rodina by měla být první sociální skupinou, která dětem vštepuje základní poznatky o společenském životě, o způsobech a formách socializace jedince, která zprostředkovává dětem kulturní návyky, zvyky a postoje. I v této funkci však dochází mnohdy k chybám v podobě různých stylů výchovy, a to:

a) příliš liberální styl výchovy - vše je dovoleno, děti pak mají problém začlenit se do společnosti, neboť nedokážou bojovat s odmítnutím, není-li po jejich;

b) perfekcionista styl výchovy - rodiče děti usměrňují ve všech směrech; výsledkem může být nízké sebevědomí dětí, které ve všech rozhodováních potřebují rodiče nebo jiné dospělé, kteří za ně rozhodnutí udělají;

c) hypochondrizující styl výchovy - rodiče projevují nepřiměřenou obavu o dítě, ze kterého se pak stává ustrašený tvor;

d) autoritativní styl výchovy – v rodině panuje přísnost, strohost, případně i fyzické tresty; touto výchovou rodiče vychovávají z dítěte zatvrzelého jedince mnohdy s agresivním chováním vůči jiným.

Za optimální je považován demokratický přístup založený víceméně na vztahu partnerském, kde se respektuje individualita a současně různost rolí v rodině a z nich plynoucích závazků a podporuje se diskuze.

- 5) **Emocionální funkce** – Tato funkce je zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce než rodina (ať u rodičů, nebo prarodičů či jiného příbuzenstva) nedokáže vytvořit citové zázemí pro dítě. Pocit lásky, bezpečí a jistoty se nedostane dítěti nikde jinde než v rodině, která má právě v tomto směru nezastupitelnou funkci. Rodina s příchodem demokracie v 90. letech bohužel tuto funkci plní jen s obtížemi, neboť je mnoho rodin, které se rozpadají, nebo jsou rodiče natolik zaneprázdněni funkcí sociálně-ekonomickou, že emocionální funkce rodiny ustupuje do pozadí.⁶

Děti se podílejí na organizaci rodinného života a jejich vztah k rodičům je více partnerský než v dřívějších dobách. Nadále však zůstává představa rodiny jako nukleární (matka, otec, dítě či děti) částí společnosti nejdůležitější. Přítomnost matky a otce, kteří se ve svých sociálních rolích rodičů komplementárně doplňují, je pro děti nenahraditelná.

⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 81-83.

Oba rodiče dítě od první chvíle svého života sledují. Dítě se zároveň učí, jak takový vztah vypadá a jaká jsou pravidla fungování takového vztahu.

Rodiče musí chránit, vychovávat a vést své dítě a zůstat po jeho boku až do 18 let nebo i více, pokud je to třeba. Dnes manželství přichází a odchází, ale rodičovství trvá v dobrém i zlém, v bohatství i chudobě, v nemoci i ve zdraví.⁷

Rodinný život se za poslední tři desetiletí dramaticky změnil ve většině zemí Evropy. Demografické, sociální a ekonomické změny postihly životní uspořádání a rodinné zkušenosti dětí. Děti se nyní rodí do rozlišných rodinných podmínek a mají větší zkušenosti s přeměnou jednoho rodinného typu na druhý než v předešlých desetiletích. Změnou charakteru vztahů a rozlišnosti rodinných typů se zvyšuje rozpad rodin a zvyšuje se počet jedinců, kteří žijí sami.⁸

Přesto je institut rodiny stále důležitou součástí lidského bytí ve společnosti. Ve své podstatě je rodina jiná v tradiční, moderní a postmoderní době.

Tabulka 1 Základní charakteristiky tradiční, moderní a postmoderní rodiny⁹

	Tradiční	Moderní	Postmoderní
Struktura	široká, vícegenerační	nukleární, manželská	variabilní, individualizovaná
Základní kapitál	ekonomický	ekonomický, sociální, kulturní	sociální, kulturní
Legitimizace	sex, děti	děti	nelegitimizuje
Role	komplementární, hierarchizované	segregované, komplementární	individualizované
Funkce	univerzální	pečovatelské, statusotvorné, citové	citové
Autorita	otec	otec-matka, funkčně segregované	individualizovaná, slabá
Reprezentace diskurzu	náboženský, církevní	občanský	masmediální
Mezigenerační přenos	patrilinéární, autoritativní	demokratický, smíšený	slabý

⁷ ALSTOTT, A. L. *What Parents Owe Their Children and What Society Owes Parents*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 3.

⁸ JENSEN, A-M., MCKEE, L. *Children and the Changing Family*. New York: RoutledgeFalmer, 2003, s. 15.

⁹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006, s. 23.

Současnou rodinu poznamenalo mnoho skutečností:

- Rodina se dostává do jisté izolovanosti a žije spíše uzavřeně od vnější společnosti. Dochází k poklesu významu sousedských vztahů, což je důsledek přetechnizovaného světa a odcizování (zvl. ve větších městech i anonymity), a rodina se tak uzavírá do pomyslného *biedermeierovského* klidu rodinného života.
- Rodiny ztrácejí svoji ritualizovanou podobu tím, že se uzavírá méně manželství, žije se svobodněji, volněji na tzv. *psí knížku*, podíl nesezdaných párů se zvyšuje.
- Dochází k destabilizaci rodiny v podobě vysokého nárůstu rozvodovosti, a to i v době, kdy jsou již členy domácností i děti.
- Nastává zmenšování rodiny. V důsledku možnosti užívání antikoncepce a plánovaného rodičovství klesá počet dětí v rodinách a omezuje se počet vícegeneračních soužití.
- Přibývá dvoukariérový model rodiny se zvyšováním kvalifikace a emancipace žen.
- Rodiče jsou zatíženi pracovními aktivitami, a tím dochází k časové zaneprázdněnosti, vyčerpanosti, a tím pádem mají méně času, který by měl být strávený s dětmi. Těm je tento ztracený čas mnohdy kompenzován materiálně (např. vysokým kapesným nebo značkovým oblečením apod.).
- Vznikají velké sociální rozdíly podle socioekonomické úrovně rodin. Děti ze sociálně slabších rodin se stávají obětí šikany, dochází k deviantnímu chování a zároveň mohou být i sociálně vyloučeni.

V současné době patří Česká republika mezi země s nejvyšší rozvodovostí. Taktéž nesezdané páry se rozcházejí. Rodina tak pozbývá svoji funkčnost a mnoho dětí pak v důsledku rozvodovosti či rozchodů ztrácí bezprostřední kontakt s jedním z rodičů. Stále více je slýchán názor, že dítě nemusí vyrůstat s oběma rodiči, a je pravdou, že společenské stigma plynoucí z rozvodu již nepůsobí tak negativně jako dříve. Přesto může ovlivnit duševní zdraví jedince a jeho osobnostní rozvoj. Nadto pak může docházet u dítěte k různým psychickým poruchám.

V důsledku této situace pak může mít dítě v dospělosti problém s navazováním vztahů, udržení si vztahu, může docházet k nestálosti, promiskuitě, sociálním deviacím atd. Samozřejmě záleží také na tom, v jaké rodině dítě vyrůstá, protože i úplná rodina ne vždy může být funkční rodinou. A naopak rodina neúplná může funkce plnit mnohem dokonaleji, ve prospěch dítěte. Znamená to tedy, že rodinu můžeme ještě dělit a rozlišovat:

a) *funkční rodinu*, která plní všechny funkce, které rodina v dané době plnit má,

b) *problémovou rodinu*, která sice neplní všechny funkce, ale vývoj dítěte není ovlivněn,

c) *dysfunkční rodinu*, ve které dochází k vážným poruchám a je narušován socializační proces dítěte,

d) *afunkční rodinu*, kdy rodina není schopna zabezpečit základní potřeby dítěte, a dítě proto musí být umístěno do náhradní péče.¹⁰

1.2 Nenahraditelnost rodiny ve společnosti

Podle řady sociologických průzkumů z posledních let (jedná se například o výzkumy Sociologického ústavu Akademie věd České republiky či Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí) se zdá, že rodina v nových společenských podmínkách neztratila nic na svém významu. Stále je u velké části populace pocíťována potřeba bezpečného světa rodiny. Dominantní hodnotou rodiny je citový vztah, rodina je především místem sociálního bezpečí, jehož zdrojem je trvalé soužití dvou osob. Rodina založená na manželství je u nás stále jednoznačně dominantní formou rodinného uspořádání.¹¹

Rodina je tedy zatím jedinou bezpečnou jistotou, kterou může svět nabídnout jedinci jako formu sloučení individuálních a společných zájmů a potřeb. I když bude docházet k vyšší rozvodovosti, tak i přesto se lidé budou uchýlovat k rodinnému krbu, neboť rodina ať už s jedním rodičem či oběma nebo v zastoupení prarodičů bude poskytovat jedinou jistotu v době nestabilní společnosti. Nejistota, kterou skýtá budoucnost v podobě nestabilního trhu, ekonomické krize, stoupající nezaměstnanosti, může být kompenzována právě a jedinečně v podobě rodinného soužití. Jedině v rodině může jedinec nacházet uspokojení v podobě pochopení, porozumění a tolik potřebné jistoty.

Rodina má nezastupitelnou roli jako zatím nejlepší prostředí pro reprodukci a s tím souvisí následná výchova nového člena rodiny – dítěte, jeho socializace, začlenění se do společnosti. *Nukleární rodinu* zastupuje otec, matka, dítě, *širší rodinu*, tzv. velkou, pak zastávají blízcí příbuzní (tety, strýcové, prarodiče a další příbuzní), *orientační rodinou* je ta, ve které dítě vyrůstá jako dítě, a *prokreační rodina* je taková, kdy sám jedinec již zakládá svoji rodinu.

Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že optimálně spojuje osobní zaujetí dospělých na prospěchu partnerů i dětí s univerzálním zájmem společnosti na stabilizovaném soužití mužů a žen i na socializaci „řádných občanů“.¹²

¹⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 80.

¹¹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk prostředím výchova*. Bno: Paido, 2001, s. 84.

¹² MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 83.

1.3 Role matky, role otce

Povinností obou rodičů je, aby zabezpečili své dítě nejen po materiální stránce, ale především byli schopni dítě zabezpečit po stránce psychické, aby dítě nestrádalo emocionálně a hlavně aby nedocházelo ke stagnaci komunikační úrovně. Dobrý vývoj dítěte po psychické, sociální i výchovné stránce by mělo být tím nejdůležitějším, co by mělo rodiče zajímat.

K uspokojivému osvojení role musí mít dítě vhodný vzor. Od útlého věku přes školní věk až po práh dospělosti si člověk vytváří svou společenskou roli také podle sexuální identity. Chlapci mužskou, dívky ženskou. Aby dítě mohlo přijmout svou roli zdravě, plně a uspokojivě, musí mít vhodný vzor, model. Pomocí procesu identifikace s matkou děvče dospívá k pocitu, že je správnou ženou, a analogicky chlapec dospěje k pocitu, že je správným mužem, pomocí procesu identifikace s otcem. Tradiční výrazný protiklad a komplementarita mužské a ženské role – a i celého způsobu života – jsou součástí historického a genetického, zejména hormonálního programu vývoje. Neobyčejně usnadňuje dětem orientaci ve světě i v sobě, mj. také proto, že společnost očekává od chlapce-muže poněkud jiné chování než od dívky-ženy.¹³

Role matky není dána automaticky, tak jako roli otce je potřeba se učit. Neexistuje žádný jednotný manuál, který by naučil být ženu matkou a muže otcem. Existují i matky, které po narození dítěte ihned nepřijmou, a chvíli jim to trvá, neznamená to však, že by taková žena měla být do budoucna špatnou matkou. Většinou přirozeně matky přijímají své dítě ihned, automaticky po porodu. Nejdůležitější je však přijetí dítěte vůbec. Postupně matka dítě chrání, dává mu svoji lásku, přijímá své dítě bezpodmínečně a vnáší mezi ni a dítě pocit jistoty. Role matky je důležitá už proto, že je vhodné, aby si dítě odnášelo do budoucna model ženské role. Dívka potřebuje ženský vzor, hlavně v době dospívání. Pro chlapce je důležitá matka v raném věku, neboť u mužů je patrnější soutěživost otec-syn než otec-dcera. A i syn potřebuje v určitém věku spíše pohlazení než pocit konfrontace, který většinou přichází až v době puberty. Navíc podle vzoru matky si syn později může vybírat svoji budoucí ženu. Výchova matky je spíše ochranná, na rozdíl od mužské výchovy. Matka vnáší do vztahu matka – dítě nejen přijetí, lásku a jistotu, ale i navigaci, co má dítě dělat, pokud se ocitne bez matky, poskytuje mu otevřenou komunikaci a ochranu.

¹³ BAKALÁŘ, E. *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2002, s. 27.

Role otce se v dřívějších dobách vnímala spíše jako role otce-živitele ve smyslu, že otec byl živitelem rodiny a doma se zdržoval spíše až v době, kdy už dítě spalo, nebo se o něj staral, až bylo dítě starší.

Ne že by tomu bylo v současnosti diametrálně jinak, ale přece jenom role otce získala na větším významu, navíc na ekonomičnosti domácnosti se dnes velkou měrou podílí i sama žena. Otec je tak jako matka důležitou součástí rodiny a pro dítě, i když s ním může trávit méně času, může být tento čas hodnotně strávený, neboť všeobecně jsou muži aktivnější a spíše se v nich probouzí doba, kdy i oni byli dětmi. Samozřejmě je otec i rozhodnější a dítě může mít pocit, že je tím, kdo jej dokáže ochránit před všemi těžkostmi světa. Hlavně pokud dává najevo, že je i oporou matky. Pro chlapce je otec důležitý v tom smyslu, že se s otcem identifikuje, hlavně v pozdějším věku, a jeho otec je mnohdy vodítkem, jak se jednou bude chovat on sám. Pro dceru je otec důležitý v tom, že se učí jak vycházet s muži. Kvalita tohoto vztahu je prvotní, má-li být žena úspěšná nejen ve svém profesionálním životě, ale i ve vztazích k mužům. Výchova otcem vede k větší nezávislosti.¹⁴ Otcové se navíc chovají k dětem většinou jinak než matky, a proto mohou děti jejich prostřednictvím získat novou zkušenost, jejich hra s dětmi bývá jiná než hra s matkou, preferují pohybové hry. Objevuje se zde první genderově rozlišující chování, otcové nereagují na dcery a na syny stejně, matky se obvykle chovají univerzálněji.¹⁵

Proto by měly děti vyrůstat, pokud možno, ve funkčním rodinném prostředí, kdy i napříč dobou tradiční, moderní až po postmoderní, zůstává rodina nenahraditelnou institucí. Pokud je však konflikt mezi matkou a otcem již tak velký, že je pro ně rozvod nebo rozchod jediným východiskem, pak musí mít na zřeteli, že oba v roli rodičů stále zůstávají. Rozvodem či rozchodem jejich role rodiče nekončí. Tudíž by se oba měli snažit plnit funkci emocionální i výchovnou, aby děti zůstaly rozvodem či rozchodem co nejméně poznamenány.

Dítě nemůže získat základní pocit jistoty bez jistoty v blízkých lidech. Dítě si nemůže osvojit žádoucí dovednosti, postoje a hodnotovou orientaci, aniž by nebylo vystaveno trvalému působení angažovaných dospělých pečovateli. Je velmi obtížné, aby se děvče stalo ženou, nemá-li denně na očích dospělou ženu, a totéž platí pro chlapce. I pro dospělé je rodina těžko postradatelnou institucí. Mít stálého partnera a mít děti jsou hodnoty ceněné všemi společnostmi.¹⁶

¹⁴ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 20-23.

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2008, s. 115.

¹⁶ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 183.

Na závěr této podkapitoly bych chtěla připomenout i genderové stereotypy ve výchově dětí. V rodině je to právě partnerské rozdělení rolí. V dřívějších dobách byly v rodině rozděleny role na mužskou a ženskou. Stále však existují tzv. genderové stereotypy. Genderové stereotypy znamenají předpoklad, že ženy a muži jsou předurčení, a samozřejmě i biologicky předurčení, k plnění určitých rolí. Žena je ideální pro péči o rodinu, o domácnost, domácí práce. A muž, že je ten ambiciózní, agresivnější jedinec, který by se měl o rodinu starat, zabezpečovat ji. Emancipace dopadla tak, že se ženy prosadily v téměř všech odvětvích, zaměstnáních, ale „ženská role“ jim zůstala.¹⁷ V současnosti tedy již můžeme vidět ženy, které zastávají vysoké funkce v různých podnicích, věnují se kariéře, sportu, mají své záliby. Avšak i role muže se změnila a je mnoho mužů, které zastanou právě ženské role jak v chodu domácnosti, tak v péči o dítě, o které se s láskou starají. Přesto nadále genderové stereotypy přetrvávají v různých oblastech a hlavně v péči o dítě, kdy povětšinou dítě po rozvodu zůstává s matkou. Oba rodiče jsou však důležití a oba dokážou zastat obě role. Genderové role nejsou ve světě stejné, každá země má své tradice a kulturu. Navíc jsou genderové role historicky a časově proměnlivé. Jde o představy pozic žen a mužů v rodině, jejich vlastnostech, v povolání apod. V současnosti se můžeme setkat s muži na rodičovské dovolené. Lze tedy předpokládat, že jak ženy, tak muži jsou si ve výchově svých potomků rovni, navíc dítě potřebuje udržovat vztah s oběma rodiči.

1.4 V hlavní roli dítě a následná péče o něj

Je pravidlem, že na narození dítěte se rodiče těší a jeho příchod na svět znamená pro ně, zvl. je-li to jejich první dítě, sice radikální změnu života, ale změnu, na kterou jsou připraveni a kterou rádi podstupují. Ne všichni rodiče však dítě na světě vítají s otevřenou náručí. Mnozí rodiče do svého potomka vkládají své sny a tužby. Je však nutné říci, že dítě je tu vlastně na návštěvě. Je tu pro to, aby rodiče dítě uvedli do společnosti v dobré víře, že z něj vychovají slušného člověka. Aby samotné dítě dokázalo proplovat životem nejen v lepších situacích, ale aby zvládalo i překážky, které se mu do cesty postaví. Podstatou rodičovství je, že nikdo a nic nemůže dětem nahradit rodičovskou péči a lásku.

Ke zdravému vývoji dítěti nestačí dokonalá hygiena a dostatečná strava. Potřebuje nezbytně pocit blaha, pramenící z jistoty lásky, která je chrání a dává najevo ustavičný láskyplný kontakt – hovor, smích, přitulení, pohlázení. Jiná atmosféra se vytváří při

¹⁷ PALOVČÍKOVÁ, G. *Časopis Policista. Rovné příležitosti*. Číslo 10. Praha: MV ČR, 2005, s. 183.

hněvivých slovech, ostrých hádavých hlasech, při rodinných sporech, při pláči matky a otcovu bouchání dveřmi. Vědecké průzkumy zjistily, že v takové atmosféře bez lásky vyrůstá dítě opožděně, nevyvíjí se přiměřeně, pozdě začíná mluvit, je zakřiknuté, bázlivé, nervózní, nebo naopak agresivní, s prudkými výbuchy zlosti, mstivé a zlé, a to vede v pozdějším věku až k zločinnosti.¹⁸

Pokud rodiče své děti odmítají nebo se nechovají v jeho zájmu, pak zákon pamatuje právě na dítě Úmluvou o právech dítěte, která byla podepsána v New Yorku v roce 1989, a o rok později byl tento dokument podepsán i jménem tehdy České a Slovenské federativní republiky. Tato úmluva je založena na čtyřech základních principech:

- a) Práva dítěte na přežití
- b) Práva dítěte na rozvoj
- c) Práva dítěte na ochranu
- d) Práva dítěte na účast

Článek 3, odstavec 1., zní: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované zájmy veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnyými orgány.“¹⁹

Co je skutečným zájmem dítěte? Jde o veškerou péči o dítě, ke které se vztahují veškeré potřeby, jež hierarchicky uvádí americký psycholog Maslow ve své pyramidě potřeb. Tato pyramida je složena od těch nejzákladnějších biologických neboli fyziologických (potřeba spánku, jídla), přes potřebu bezpečí (rodina, zdraví, jistota), potřebu lásky a sounáležitosti, potřebu úcty a uznání (prestiž, úspěch) a v neposlední řadě potřebu seberealizace. Vedle potřeby jídla a pití je jednou z nejzákladnějších potřeb pocit jistoty a bezpečí, které dítěti může dát jen nejbližší rodina. Pokud se uvedené potřeby nenaplní, bývají příčinou strádání, frustrace apod. Je proto potřeba dítěti ukazovat cestu, jak se uplatnit, rozvíjet a posilovat víru v sebe sama.

Článek 7, odstavec 1., zní: „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“²⁰

Podle tohoto článku má každé dítě právo na péči rodičů ihned po narození, pouze v těch případech, kdy rodiče nejeví absolutní zájem o dítě, je možné, aby byla dítěti umožněna náhradní péče v nejbližším příbuzenstvu nebo v náhradní rodině, kterou nemusí být

¹⁸ KLÍMOVÁ-FÜGNEROVÁ, M. *Citová výchova v rodině*. Praha: Práce, 1974, s. 23.

¹⁹ Sdělení č. 104/1991 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte, článek 3, odstavec 1.

²⁰ Sdělení č. 104/1991 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte, článek 7, odstavec 1.

nutně přibuzenstvo, pokud o dítě nejeví zájem. Žádná ústavní instituce nedokáže dát dítěti láskyplnější péči než člověk, který je má rád, ať už je to prarodič nebo teta, strýc apod.

Velmi důležitá je psychická potřeba dítěte. Rozlišuje se pět základních psychických potřeb, tvořících hierarchicky uspořádaný systém, a každá je charakterizována z různých hledisek, včetně toho, jaká je podoba deprivace, k níž může při neuspokojení potřeby dojít. Patří sem tyto potřeby:

1. **Potřeba stimulace** – Optimální podněty s ohledem na konkrétní individuální dítě, neboť některé překvapivé podněty mohou u dítěte vyvolat spíše strach, útěk. Aby se dítě stalo vnímavým a aktivním, musí být jeho nervový systém naladěn na optimální přívod podnětů. Uspokojováním této potřeby je ovlivněna příznivě vnímavost a vzrušivost dítěte a tím se ovlivňuje dozrání nejen příslušných funkcí a podpůrných orgánů, ale hlavně centrální nervové soustavy.
2. **Potřeba podmínek pro účinné učení** – Potřeba smysluplného světa, ve kterém se dítě potřebuje vyznat v chaosu podnětů. Musí se naučit rozlišovat a diferencovat, potřebuje kolem sebe svět, jemuž rozumí, svět, do kterého je krok za krokem uváděno a v němž konfrontace s novými podněty není frustrující. Potřebuje najít smysl v rozdílném uspořádání podnětů a mít kolem sebe lidi, kteří se chovají určitým způsobem, tedy způsobem srozumitelným pro dítě. Tak se dítě naučí získávat zkušenosti a naučí se učit.
3. **Potřeba citového vztahu** – K dospělému vychovateli, především k mateřské osobě (matce či osobě, která ji zastupuje). Pro dítě se tato osoba stává představitelem světa. Tento vztah musí být nejen vzájemný, ale zároveň hluboký, láskyplný a trvalý, protože jedině tak poskytuje dítěti pocit životní jistoty a bezpečí. Umožňuje dítěti, aby se naučilo lásku nejen přijímat, ale i dávat. Specifickým sociálním objektem, k němuž se dítě váže těsným, citovým poutem, je většinou nejdříve matka, poté do vztahového pole dítěte vstupují další osoby – otec, rodina jako celek, skupina vrstevníků, kulturní vzor. Později pro dospělého člověka je to partner, přítel, jeho vlastní dítě. Tato síť mezilidských vztahů pak podstatným způsobem určuje místo jedince ve světě.
4. **Potřeba identity** – Jde o potřebu společenského uplatnění. Pojem identita znamená být sám sebou. Dítě, které vyrůstá v rodině, je nejdříve něčí dítě, ví, že k někomu patří. Druzí lidé v rodině o dítě mají strach, záleží jim na něm, vedou je k tomu, aby mělo své svědomí a sebevědomí. V období dospívání hledá pubescent sám sebe a zjišťuje, jaké je jeho místo ve společnosti, ve světě.

5. **Potřeba životní perspektivy** – Jde o důležitou potřebu naděje a otevřené budoucnosti. Malé dítě nemá racionálně reflektovaný a psychicky prožívaný pojem o fyzikálním čase a žije přítomností. Pozvolna však začíná pojímat a prožívat čas směrem do minulosti a budoucnosti. Potřebuje pevné zázemí, potřebuje mít před sebou budoucnost, tj. mít na co vzpomínat a mít na co se těšit. Vztah jedince k budoucnosti tak určuje vztah k minulosti a přítomnosti. Budoucnost je zdrojem naděje. V potřebě životní perspektivy jsou obsaženy dvě potřeby spolu související, potřeba dějinného, časového charakteru vlastní osobnosti (spjatá s potřebou identity) a potřeba tvůrčího přesahu. S dětmi se na něco stále těšíme, něco očekáváme. Vlastně život s dětmi mnohým lidem umožňuje překročit jejich osobní čas, budoucnost. Zůstává v nich pokračování života v biologickém smyslu a pokračuje a vyvíjí se dál to, co bylo dětem dáno dílem naší výchovy.

Každá z uvedených potřeb se v průběhu života postupně dotváří, dozraje již od nejranějšího dětství, a každá také může být kratší nebo delší dobu neuspokojována. Je-li toto neuspokojení dlouhodobé, dochází k deprivaci, stavu, kdy zmíněné základní životní potřeby nejsou v dostačující míře a dost dlouhou dobu uspokojovány.²¹

Děti potřebují rodinu. Nejdůležitější duševní potřebou dítěte je navázání trvalých vztahů. Dítě potřebuje, aby bylo přijímané takové, jaké je. Na základě toho se rozvíjí prvotní důvěra dítěte, a tím i jeho pocit vlastní hodnoty.²²

Každý rodič má nějakou představu o budoucí výchově svého dítěte. V sociologické pedagogice bývá důraz kladen na psychologickou koncepci společenské orientace výchovy. Centrem této výchovy je složka mravní.

Studiem různých aspektů výchovy se zabývali např.:

- Sigmund Freud – neřešené konflikty vytvářejí komplexy a z podvědomí ovlivňují citový život jedince. Tyto komplexy léčí psychoanalýza speciální terapií.
- Alfred Adler – výchova má pečovat o to, aby u jedince nevznikl pocit méněcennosti, který může být vyvolán špatným fyzickým stavem, příliš autoritativní výchovou. Adler zdůrazňuje laskavé prostředí pro jedince a jeho pocit bezpečí.
- Erich Fromm – orientace výchovy jako pomoc při rozvoji tvůrčí síly jedince, lásky a solidarity mezi lidmi. Cílem není konformita, ale svobodná výchova podněcující tvořivost a kooperaci s druhými.
- Abraham Harold Maslow – hierarchie potřeb, která je již uvedena v této podkapitole.²³

²¹ MATOUŠEK, O. A KOL. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 209.

²² HUDECOVÁ, A., BELKOVÁ, V. *Náhradná rodinná starostlivosť – problémy a perspektívy*. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, Občianske združenie pedagóg 2008, s. 39.

- John Bowlby a Mary Ainsworth – teorie „attachmentu“ (připoutání se), kdy dítě potřebuje být připoutáno k blízké osobě, většinou matce či jiné pečující osobě. Svými výzkumy zjistili, že dítě potřebuje bezpečnou vazbu s osobou, která o něj pečuje. Patří sem hlazení, povídání si s dítětem, zpívání nebo chování v náručí apod. Cílem je jistá, pevná neboli bezpečná vazba s pečující osobou. Kvalita připoutání se projevuje ve stresových situacích, kdy dítě bylo odpoutáno po určitý čas od matky. Ty děti, které jsou bezpečně připoutány, jsou většinou sebevědomější. Pokud matka pomůže dítěti uspokojit jeho potřebu jistoty a bezpečí, umožní mu zároveň saturovat i potřebu poznávání. Důležité je i to, že dítě, které si opakovaně potvrdí, že je pro matku důležité, bude i sebe samo chápat jako hodnotnou a kompetentní bytost.²⁴

Sociologická pedagogika tedy chápe člověka jako bytost sociální, kterou formulují především společenské podmínky. Výchovou rozumí plánovité zespolečňování (socializaci) jedince. Důraz je kladen na společenskou orientaci výchovy.²⁵

Cílevědomá a promyšleně řízená výchova dítěte je nutná k tomu, aby si dítě osvojilo určité vědomosti, dovednosti, návyky a mravní hodnoty přiměřené ke svému věku.²⁶

²³ JÚVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, s. 40-42.

²⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2008, s. 43.

²⁵ JÚVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, s. 42.

²⁶ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, spol. s r.o. 1998, s. 254.

2 ROZPAD RODINY

2.1 Rozvod – neúplnost rodiny

„To, že si nerozumíme, je normální, to, že si rozumíme, to je na tom to podivuhodné.“

J. Křivohlavý²⁷

V současné době se často hovoří o tom, že se rozpadá každé druhé manželství a Česká republika se drží na předních místech v mezinárodním měřítku. Co způsobuje konflikt mezi dvěma dospělými jedinci, kteří se brali z lásky a slíbili si život po svém boku „dokud je smrt nerozdělí“ nejen ve všem dobrém, ale i zlém, a kteří se při první neshodě ohání rozvodem, případně rozchodem, pokud nejsou sezdaní?

V postmoderní době začalo vznikat tzv. singlovství, kdy lidé spíše žijí odděleně, a i když jsou v partnerském vztahu, tak mnohdy žije každý z páru ve svém bytě. Vlastně se jedná o životní styl, který nám přináší doba, ve které moc neprospívá dyadické partnerství. To, co vzniklo jako jeden z projevů alternativního přístupu k životu, se postupně stává normální; něco jiného je, že jako normální je to hodnoceno zatím nikoli majoritní částí společnosti, ale jasně sociálně vymezenými skupinami (rozdíly mladý x starý, křesťan x nevěřící, obyvatel města x obyvatel vesnice apod.)

Mnoho dětí se v současnosti rodí do rodin, ve kterých se rodiče rozvádějí, nebo rodičům, kteří nejsou sezdaní, tedy do neúplných rodin. Nejen muži, ale i ženy tím, že získaly vyšší ekonomický status, se nechtějí vázat na jednoho partnera či partnerku a vyhovuje jim spíše tzv. „volný vztah“. Zároveň jsou lidé stále více zaneprázdnění pracovním životem, svými zálibami a už méně času jim pak zbývá na samotnou rodinu. Komunikace tak začíná váznout a partneři se mnohdy od sebe vzdalují a nachází si svůj vlastní společenský život mimo rodinu, a nezdá se, že jeden z nich si najde nového partnera. Dítě však potřebuje oba rodiče, aby se nestalo outsiderem ve společnosti.

Děti, jejichž rodiče se rozvádějí, tuto atmosféru předrozvodové a rozvodové fáze vnímají velmi intenzivně, byť se mnohdy rodiče mylně domnívají, že když nejsou bezprostředně účastny jejich společných hádek, tak jejich konflikty nevnímají.

Rozvod samozřejmě není příjemnou záležitostí ani pro samotné rodiče. Rozvod zcela určitě není krátkodobý akt, ale část životní cesty. Tato cesta nebývá ani přímá, ani jednoduchá a ani bezbolestná. Pokud touto cestou rozvodového procesu projdeme, rána

²⁷ GILLERNOVÁ, I., BURIÁNEK, J. *Základy společenských věd. Základy psychologie, sociologie*. Praha: Fortuna, 2006, s. 79.

po rozvodu se zacelí a psychické břemeno související s naším bývalým vztahem a jeho ztrátou přestane ovlivňovat a zatěžovat náš aktuální život. Bolestná zkušenost přinese plody porozumění, posílení a vnitřní svobody, které nám pomohou v dalším životě.²⁸

Dva dospělí lidé se s rozvodem či rozchodem, ať už je sebebolestnější, musejí naučit vyrovnat. Pro dítě však skutečnost, že má oba rodiče, a najednou má o jednoho z nich přijít, zůstává nejen příliš bolestná, ale hlavně si nedokáže představit důvody, proč se jeho rodiče, které mělo rádo, najednou nedokážou shodnout. Zůstává tedy na rodičích, aby dítě nepocítilo sebemenší újmu, což se však stává bohužel málokdy.

Partnerství je vztahem získaným a početím se stává i vztahem vrozeným. Rozvod rodičů je pak rozpadem partnerství, rodičovství však zrušit nelze. Rodičem je člověk až do své smrti.²⁹

Dospělí se s rozvodovým traumatem vyrovnávají relativně brzy. Bohužel u dětí je tento stav mnohem složitější. V každém věku je rozvod poznamenává. Pocit bezpečí a jistoty je rozvodem či rozchodem rodičů u dítěte narušen natolik, že může rozkolísat už tak silně zkoušenou dětskou psychiku. Může se projevovat nesoustředěním se, horším spánkem, strachem, že odejde jeden z jeho rodičů, a může tak dojít k různým poruchám chování. Nejdůležitější je chování rozvádějících se nebo rozcházejících se rodičů. Pokud se na společném rozchodu nebo rozvodu nedokážou shodnout, pak to většinou odnáší právě dítě. Je-li to nutné, pak je vhodné vyhledat odbornou pomoc.

Existují samozřejmě výjimeční rodiče, kteří se dokážou shodnout nejen na majetkovém vyrovnání, ale především na společné péči o dítě, aniž by to poškodilo dětskou duši. Takových rodičů je však velmi málo.

Příčiny rozvodovosti jsou různé. Jako jedna z častých příčin je uváděna zejména „rozdílnost povah a zájmů“, jako druhá příčina „ostatní“, mezi které patří nevěra. K dalším důvodům patří alkoholismus muže nebo nezájem o rodinu ze strany ženy. Platí, zdá se, že alkoholismus, ať už muže nebo ženy, je doprovázen nezájmem o rodinu, a to dokonce v kauzálním vztahu příčiny a následku.

Bylo už uvedeno, že rozdílnost povah a zájmů je nejčastěji uváděným důvodem rozvodu, a to v 40%. Avšak podle soudců se za oficiálním důvodem mnohdy skrývá domácí násilí.³⁰

²⁸ POUPĚTOVÁ, S. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 15.

²⁹ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 29.

³⁰ MLČOCH, Z. Nejčastější příčiny a důvody rozvodu manželství, statistiky rozvodovosti v ČR, <http://www.zbynekmloch.cz/informace/vztahy/rozchod-rozvod-vyživne/nejcastejsi-priciny-a-duvody-rozvodu-manzelstvi-statistiky-rozvodovosti-v-cr> (11. 9. 2010).

Dvě třetiny žádostí podávají ženy. Nevypovídá to však o tom, že by rozpad vztahu ženy zapříčinily.

Každý rok vydává Český statistický úřad data o počtu rozvodů v ČR. V roce 2009 bylo rozvedeno 29 100 manželství, což bylo o 2 200 rozvodů méně než v roce 2008. Avšak v roce 2010, po přechodném snížení počtu rozvodů v roce 2009, se jejich počet vrátil na svoji běžnou hodnotu. V roce 2010 bylo tedy rozvedeno 30 800 manželství, což je o 1 600 více než v roce 2009.

Tabulka 2 Rozvody³¹

Ukazatel	Počet absolutně (rok)			Počet na 1 000 obyvatel	
	2008	2009 ^{p)}	<i>rozdíl</i> <i>2009^{p)}</i> <i>2008</i>	2008	2009 ^{p)}
Rozvody	31 300	29 133	-2 167	3,0	2,8

Ukazatel	Počet absolutně (rok)			Počet na 1 000 obyvatel	
	2009	2010 ^{p)}	<i>rozdíl</i> <i>2010^{p)}</i> <i>2009</i>	2009	2010 ^{p)}
Rozvody	29 133	30 783	-1 650	2,8	2,9

Uvedené počty rozvodů jsou alarmující, když vezmeme v potaz, že k 30. září 2011 měla Česká republika 10 548 527 obyvatel.³²

Právě vysoká míra rozvodovosti je tvrdou realitou 20. a 21. století. Z dlouhodobého hlediska počet rozvodů stoupá. Bohužel přibývá těch, u nichž jsou nezletilé děti, tzn., že se zvyšuje počet rodin, kde děti mají zkušenost z rozvodu svých rodičů.

Právním prostředkem k zániku manželství je u nás rozvod. Není to však jediný konec manželského soužití. Mimo rozvodu k dalšímu ukončení manželství či dlouhodobému přerušení manželství patří:

- Opuštění rodiny jedním z partnerů.

³¹ Český statistický úřad, <http://www.czso.cz/> (31. 12. 2011).

³² Český statistický úřad, Obyvatelstvo, http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_lide (31. 12. 2011).

- Rodina vyprázdňené skořápky („empty shell family“), kdy pár žije ve společné domácnosti, ale neposkytuje si emocionální podporu, nekomunikuje a spolupracuje jen v nejnútnejší míře.
- Dlouhodobá absence jednoho z manželů pro jeho uvěznění, dlouhodobý pobyt v cizině, v emigraci, v bojující armádě, v ilegalitě atd.
- Zánik některé z hlavních funkcí manželství pro fyzickou, emocionální nebo mentální patologii jednoho z partnerů.

Tento výčet je snad možno doplnit o konec manželství přeměnou v tzv. rodičovské manželství. To vzniká, udržuje-li pár s dětmi manželství a domácnost ve sdílené odpovědnosti za děti, ač ostatní funkce manželství zanikly anebo byly kriticky oslabeny. Manželství fakticky zaniklá jiným způsobem než rozvodem vesměs s kratší anebo delší prodlevou rozvodem končí – u mladších párů téměř bez výjimky.³³

Přesto i taková manželská soužití můžou tímto způsobem fungovat, převážně u starších manželských párů, které znají své návyky i zlozvyky a nemají potřebu na společném soužití nic měnit. Spíše jde o páry, kterým sice emocionální stránka manželství již „vychladla“, ale zároveň se dokážou kamarádsky (a často racionálně pragmaticky) dohodnout na běžném chodu domácnosti, která je spojuje.

Které rodiny mají šanci přežít rozvod? Nejnovější výzkumy naznačují, že to budou spíše rodiny, jež neoslovuje rétorika feminismu a které se shodnou na tradičních rolích muže a ženy, jež budou patřit k většině rodin zanikajících tradičně až úmrtím jednoho z manželů. Longitudinálním studiem rodin bylo zjištěno, že nejstabilnější jsou ty rodiny, kde 1. manželka odpovědně a láskyplně pečuje o svého muže, 2. manžel je úspěšný ve svém povolání, 3. nehádají se často kvůli sexu a vzájemným vztahům, 4. podařilo se jim úspěšně integrovat do svých rodinných vztahů obě své širší rodiny a staré přátele a 5. manžel má cit pro nezávislost a kontrolu své ženy.³⁴

Na rozvod je třeba se dívat z pohledu ekonomického, právního, rodičovského, psychického a sociálního. Nejdůležitějšími a nejzásadnějšími jsou poslední tři aspekty. Rodině trvá, než se opět stabilizuje, 2 – 5 let. Podle šetření pracovníků našeho bývalého Výzkumného ústavu psychiatrického v Praze se ještě šest let po rozvodu třetina žen a pětina mužů s rozvodem psychicky nevyrovnala.³⁵

³³ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002, s. 171-172.

³⁴ Tamtéž, s. 196.

³⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 106.

Rodina zastává sice stejné funkce po mnoho let, ale zároveň s industrializací se snižuje počet dětí v rodinách, přibývá rozvodovosti, zakládají se soužití bez legálního sňatku. Nevýhodou je, že čas běží rychleji, než jsme schopni jej využít ve prospěch rodinného prostředí. To znamená, že je čím dál více rodin, jejich členové jsou zaměstnáni profesními činnostmi na úkor rodiny, a to znamená, že v takových rodinách se dětem věnuje méně péče, méně se komunikuje. Přesto všechno se snažíme o demokratizaci v rodinách a vztahy rodičů a dětí se srovnávají na úroveň partnerskou otevřenou diskuzí. S větší svobodou zároveň vzniká i větší nezávislost a jedinci v rodinách si hledají své vlastní zájmy, a tím jakoby utíkají od rodinných povinností, jako je péče o dítě atd.

2.2 Důsledky rozvodu pro dítě

Rozvod pro dva dospělé není ničím jednoduchým, natož pak pro dítě, jakéhokoliv věku. Nezáleží na tom, zdali je dítěti několik měsíců, 3 roky nebo 5 či více let. Necháme-li stranou kojence, představující v rozvodovém scénáři specifickou situaci, v každém případě rozvod dvou dospělých, pokud je má dítě oba rádo, to znamená, že se nejedná o rodiče, kteří by dítě fyzicky či psychicky týrali nebo mu jinak ubližovali, není jednoduchou záležitostí pro žádného z členů rodiny. Jedná-li o situaci, kdy oba rodiče jsou v očích dítěte ti, kteří se o něj dosud hezky starali a dokázali si vycházet vstříc, o to více může být pro dítě traumatizující, pokud se rodiče dostávají do konfliktů, a co víc, vtahují do těchto konfliktů samotné dítě. Dítě neví, co je příčinou rodičovských konfliktů. Problémové situace jsou charakterizovatelné těmito parametry:

- Dítě je svědkem stále častějších hádek nebo naopak mlčení, tzv. tichá domácnost, kde jediným tmelem je samotné dítě.
- Dítě je přímým nebo nepřímým účastníkem těchto hádek, tj. rodiče jej do svých konfliktů vtahují se žádostí, aby samo dítě určilo, jestli chce raději zůstat s matkou nebo otcem. Ba co víc, mnohdy chtějí po dítěti, aby bylo jejich soudcem.
- Dítě je příčinou dohadování se rodičů o formách porozvodové péče o ně.
- V zápalu konfliktů a bojů oba rodiče zapomínají na dítě, takže dítě začne např. mít problémy ve škole, začne se více zajímat o jakékoliv skupiny, hlavně pokud jej přijmou mezi sebe atp.

V dítěti hádka/konflikt rodičů vyvolává nejen pocit nejistoty, ale i úzkost, strach, obavu, pláč a všudypřítomné otázky, proč se rodiče hádají. Mělo by být tedy hlavně informováno svými rodiči o tom, co se mezi nimi děje. Rozvod však můžeme vidět i z opačné

stránky. Podle odborných studií dětem neškodí ani tak rozvod jako spíše hádky. Současné práce jdou tímto směrem a zdůrazňují následující momenty:

1. Většina dětí prochází obdobím citových zmatků jeden až dva roky po rozvodu rodičů.
2. S časovým odstupem se chování těchto dětí neliší od dětí z „neporušených“ rodin, a to tím spíše, jestliže se rodičovský konflikt postupem času zmírnil.
3. Jedna studie, spočívající na velmi zajímavé metodě, kdy bylo sledováno 110 rodin od narození dítěte do 14 let jeho věku, ukázala, že ve 41 rodinách, které se v průběhu sledování rozvedly, se většina citových problémů přisuzovaných rozvodu vyskytla u dítěte již předtím.
4. Mnohé další výzkumy docházejí k stejnému závěru a zacházejí ještě dále. Poukazují na to, že zásadním prvkem pro emoční vývoj dítěte je existence rodičovského konfliktu, a zvláště pak způsob, jakým je do něj dítě zahrnuto. Tento faktor je mnohem důležitější než rozchod sám o sobě.³⁶

Z toho vyplývá, že děti vzešlé z rozdělených rodin, v nichž však nepřetrvával otevřený konflikt, mají méně problémů než děti z konfliktních úplných rodin.³⁷

Nejdůležitější však je pro děti z rozvádějících se rodin, aby jim rodiče vysvětlili, že to, že oni dva si přestali rozumět, neznamena, že by přestali milovat své dítě. Tuto informaci by mělo dítě slyšet co nejdříve. Taky potřebuje vědět, že i když rodiče budou žít každý zvlášť, nic to nemění na tom, že dítě bude moci navštěvovat oba, bez ohledu na to, s kým bude žít v domácnosti. Bohužel realita není vždy dítěti nakloněna a rodiče nejsou schopni se na společné péči dohodnout a nedokáží si uvědomit, že tím neničí život sami sobě, ale právě vlastnímu dítěti.

Víme dnes, že naše tělo nežije pouze z potravy, ale také z vřelosti někoho druhého. A to není jen básnická metafora nebo filozofická konstrukce, ale skutečný fakt. Biologické děje už se nedají definovat jenom funkcemi, jako je dýchání, krevní oběh, přijímání potravy apod. Je nutné vzít v úvahu i takové funkce, jako je vzájemný vztah jedinců téhož rodu.³⁸

Rozvod nebo rozchod rodičů tedy přináší dětem velké změny a ztráty. S těmi se musí vyrovnat. K tomu však potřebuje dítě nejen podporu, ale i ochranu rodičů, nikoliv aby bylo vtáhnuto do konfliktní situace mezi nimi a jejich vzájemný vztah byl tak narušen.

Zprávu o rozvodu můžeme dítěti podat různě. Platí nicméně zásada, že cokoliv dítěti sdělujeme, činíme kvůli němu, ne kvůli sobě. Je důležité být opatrní, abychom dítě nezatáhli

³⁶ BERGER, M., GRACILLON, I. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, s. 20.

³⁷ Tamtéž, s. 21.

³⁸ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2007, s. 13.

do manipulativních her, které rodiče v době rozvodu někdy hrají. Dítěti nikdy nelžeme, říkáme mu celou a úplnou pravdu, a to i přesto, že rozvádějící se rodiče mohou mít každá „svou pravdu“.³⁹

Dalším stresovým faktorem nejsou pouze hádky rodičů, vážnoucí komunikace, obava dítěte ze ztráty bezpečí, či pozdní informovanost dítěte ve vztahu „rodič-dítě“ o situaci v rodině, ale také to, když se rodiče začnou o dítě přít a dohadovat, kdo si jej ponechá, jakoby dítě byla nějaká manipulovatelná „věc“. V tomto případě se tak z rodičů stávají dva úhlavní nepřátelé bojující proti sobě, a jejich zbraní je samotné dítě. Bohužel většinou jen jeden z rodičů je tím, který pochopí, že blaho dítěte je to nejdůležitější. Ten druhý převážně začne dítě „navádět“ proti druhému rodiči, pomlouvat jej před dítětem, bránit jejich setkání apod. Tento nešťastně zvolený způsob, jak bojovat o výhradní péči dítěte, se nazývá *Syndrom odcizeného rodiče*.

2.3 Syndrom odcizeného rodiče

Syndrom odcizeného rodiče „the parental alienation syndrome, PAS“ je porucha, která vzniká téměř výhradně v kontextu sporů o svěření dítěte do péče.⁴⁰ Do vědy uvedl tento termín R. A. Gardner.

Část odborníků nevidí ovšem Gardnerův termín *the parental alienation syndrome* nevidí Gardnerův název obsahující termín *syndrom* jako šťastně zvolený, neboť vzbuzuje dojem, že dítě jako nositel patologie by se mělo léčit. Tento pojem vytváří zdání medicínské vážnosti a diagnózy, přitom v mezinárodním seznamu diagnóz neexistuje.

V naší zemi se ustálil termín *syndrom zavrženého rodiče*, i když by bylo vhodnější používat v překladu termín „odcizení“ místo „zavržení“, jelikož lépe vystihuje význam slova *alienation* v původním názvu. Zavržení v sobě totiž obsahuje vědomé a jednostranné zapuzení nějakého člověka, většinou spojené s morálním odsouzením. Je to výraz expresivní, emocionálně zabarvený, často moralizující, s výrazně negativní konotací. Tyto negativní emoce pak často vyvolává i u těch, kterých se tato problematika týká nebo se jí zabývají, tj. u rodičů, dětí, odborníků, veřejnosti a médií. Odcizení je naproti tomu proces probíhající většinou obousměrně. Lidé, kteří nemají možnost kontaktu, se odcizují, a to jak dítě vůči rodiči, tak i rodič vůči dítěti.⁴¹

³⁹ SCHMIDOVÁ, K. *Sborník studií: Rodiče, děti a jejich problémy. Rozvody, rozchody rodičů a dětí*. Sdružení linky bezpečí, 2011, s. 47.

⁴⁰ GARDNER, R. A. *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče*. Praha: Triton, 2010, s. 27.

⁴¹ Zpravodaj Občanského sdružení ROSA, *Syndrom zavrženého rodiče*, http://www.rosa.os.cz/fileadmin/rosa/zpravodaj_0105.pdf (1. 1. 2005).

Gardner popisuje své poznatky o uvedeném syndromu velmi podrobně, prokládá své výklady řadou kazuistik a upozorňuje, přímo nabádá, že kniha není určena pro rodiče, ale pro odborné pracovníky v oblasti duševního zdraví. Je určena především pro pracovníky odborů sociální péče. U nás byla vydána iniciací Ministerstva práce a sociálních věcí ČR v roce 1996.

Syndrom odcizeného rodiče je porucha, která primárně vzniká v kontextu soudních sporů o svěřeni dítěte do péče. Jejím prvotním projevem je kampaň očerňování namířená proti jednomu z rodičů, ačkoli není opodstatněná. Je důsledkem kombinace manipulování dítěte jedním rodičem a vlastního přispění dítěte k demonizování druhého rodiče. V případě skutečného zneužívání nebo zanedbávání dítěte jedním rodičem bývá odpor dítěte oprávněný a nenávist dítěte nelze vysvětlovat syndromem zavržení rodiče.⁴²

O tomto syndromu se hovoří právě v případech, kdy se skutečně rodiče nedokážou rozumně domluvit na svěřeni výchovy dítěte do péče a pak proti sobě bojují těmi nejhoršími způsoby, kterým předchází nejen pomlvy, kdy se rodiče nedokážou před dítětem ovládat, ale dále to může být vzájemné kritizování, nebo jednostranná kritika, která se stává čím dál více agresivnější právě ze strany rodiče-kritika, ač je mnohdy smyšlená. Poté většinou dochází k tzv. „programování“, tj. navádění dítěte rodičem proti druhému, a to tak, že i když dítě věřilo oběma rodičům, pak jeho důvěra v druhého rodiče klesá.

V našich podmínkách se soudy setkávají s problematikou *syndromu odcizeného rodiče* v případech, kdy je zakazován styk s dítětem tomu rodiči, kterému nebylo svěřeno do výchovy. Rodič, který manipuluje dítětem, se nejen snaží druhého rodiče před dítětem pomlouvat, či kritizovat, ale také mu znesnadnit komunikaci, styk s dítětem a vůbec s celým příbuzenstvem druhého rodiče. Mnohdy to dospěje až do takových rozměrů, že manipulující rodič druhému rodiči v době, kdy by si měl dítě vyzvedávat, tvrdí, že je dítě nemocné a nemůže k němu, nebo když si má druhý rodič pro dítě přijet, tak „manipulátor“ odjede s dítětem právě v tu dobu, kdy si druhý rodič má dítě vyzvednout, a pak dítěti tvrdí, že na něj zapomněl, a tím pádem o něj nestojí. Většina dětí pak přejímá názor „zavrhujícího“ rodiče a v jeho očích je „odcizený“ rodič tím, který o něj nikdy neměl zájem a ani snahu se s ním setkávat.

V obou případech, tedy zavrhujícího i odcizeného rodiče, je většinou zapotřebí odborníka na duševní zdraví. Je důležité, aby se odcizený rodič nestáhl do ústraní a tiše netrpěl a nedal tak šanci manipulativnímu rodiči, aby nadále dítě bezmezně věřilo, že druhý rodič je špatným rodičem, který o dítě nestojí. Rodiče, kterým je odmítán kontakt s dítětem, musí udělat všechno pro to, aby tomu tak nebylo.

⁴² GARDNER, R. A. *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče*. Praha: Triton, 2010, s. 27.

Richard A. Warshak uvádí pravidla ke zvýšení šancí, aby se podařilo zavržení zabránit. Zahrnuje 7 imperativů ke zvládnání rozvodových „jedů“:

1. Neztrácejte nervy, nejednejte příliš agresivně, nekritizujte své děti tvrdě.
2. Nesnažte se dětem odmítnutí oplácet tím, že když ony nechtějí vidět vás, nechcete vidět ani vy je.
3. Nenechte děti a svého bývalého partnera diktovat podmínky kontaktu. Nečekejte, až děti budou mít pocit, že je „vhodný čas k návštěvě“. Zavržení rodiče až příliš pozdě zjistí, že vhodný čas nenastane nikdy.
4. Nesnažte se s dětmi o jejich negativních pocitech diskutovat. Zabývejte se něčím, co je příjemné a nekonfliktní.
5. Neodmítejte dětské pocity a nesnažte se jim vysvětlovat, že jejich hněv nebo strach není opravdový. Přestože to může být pravda, děti budou mít zřejmě pocit, že jim nerozumíme.
6. Neobviňujte děti, že papouškují to, co jim vnutil druhý rodič. I tohle může být pravda, ale děti to budou vehementně popírat a budou mít pocit, že na ně útočíte.
7. Nepomlouvejte svého bývalého partnera.⁴³

Nejdůležitější však je, aby rodič, který je v roli odcizeného rodiče, nepřestal komunikovat s dětmi a přenesl se právě nad všechny negativní emoce, když může mít pocit, že když jej dítě, které je manipulované druhým rodičem, odmítá, tak mu dá šanci přijít, až samo bude chtít. Sám Gardner i Warshak však tuto možnost shledávají jako nejhorší možnou variantu, neboť jakmile rodič ztratí s dítětem kontakt úplně, pak velice těžko s dítětem bude navazovat nějaký vztah později a veškerá snaha o nějakou nápravu může být pak marná. Důležité tedy je nevzdat se kontaktu s dítětem za žádnou cenu, ani za cenu, že dítě bude mít k rodiči negativní postoj.

Touto problematikou se v České republice zabýval P. Bakalář, který je mnohdy kritizován za uvedený termín „zavržený rodič“. Nicméně následky takového jednání, ať už je nazýván tím či oním termínem, nejsou pro děti nijak příznivé, neboť tak přichází o důležitou součást vlastního já, a tím je druhý rodič, který jim je odpírán.

Motivem rodiče k manipulaci dítěte je většinou touha pomstít se bývalému partnerovi, a že k tomu používá to nejdražší, čímž dítě bezesporu je, nevzbuzuje v něm pocit, že by se dopouštěl něčeho zlého. Vlastně z jejich vlastního ohledu chtějí jen ublížit svému expartnerovi, chtějí, aby trpěl, tak jako oni trpí rozvodem či rozchodem. Neuvědomují si,

⁴³ WARSHAK, R. A. *Jak (ne) otávit děti rozvodem*. Praha: Triton, 2004, s. 47-48.

že tím nejvíce ubližují svým vlastním dětem, a slepě věří, že jednají v zájmu dětí. V takových případech je nejlepším řešením pomoc psychologa nebo psychoterapeuta a ne jen využití právních služeb.

Odcizením s jedním z rodičů dítě ztrácí příležitost nasycení důležitých životních potřeb, které mu druhý rodič nikdy nemůže dát. V tom případě dítě ztrácí kontakt s jedním ze svých „kořenů“, což jeho vývoj ovlivňuje stejně nepříznivě, jako když utneme stromu jeden z jeho kořenů.⁴⁴

Je potřeba ještě připomenout, že *syndrom odcizeného rodiče* se nevztahuje na rodiče, který se sám zachoval k dítěti tak, že mu ubližoval psychicky nebo fyzicky; dítě z takového rodiče má strach, cítí k němu averzi, nechce s ním být apod.

⁴⁴ SCHMIDOVÁ, K. *Sborník studií: Rodiče, děti a jejich problémy. Rozvody, rozchody rodičů a dětí*. Sdružení linky bezpečí, 2011, s. 49.

3 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA

3.1 Střídavá výchova v jurisdikci

Pokud se rodiče rozvedou jako dva rozumní dospělí lidé, aniž by používali k řešení vlastních neshod dítě jako obranný štít, a dokážou se bez emocí a vnitřních bolestí provádějících rozchod dohodnout na střídavé nebo společné výchově dítěte, tak by nebylo potřeba právního institutu řešícího porozvodovou péči o dítě.

Než dojde k definitivnímu rozvodu soudním verdiktem, měli by se rodiče v první řadě dohodnout, jak budou pečovat o děti. V tomto případě se mohou společně a racionálně dohodnout a písemnou formou tuto dohodu podložit. Soud ji schválí, pokud se v ní jedná v zájmu dítěte. Ve druhém případě, nedohodnou-li se rodiče na péči o dítě, podstupují pak soudní řízení, ve kterém soud rozhoduje o péči a výživě dětí. V obou případech při rozvodu nebo rozchodu o poměrech k dětem rozhoduje soud, a to: (a) vynesení vlastního rozhodnutí, nebo (b) schválením dohody rodičů.

Pokud se rodiče nejsou schopni dohodnout, tak podle § 50 Zákona o rodině č. 94/1963 Sb., nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se na úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.⁴⁵

Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, je to i v zájmu dítěte a oba rodiče se chtějí na výchově podílet, pak soud může svěřit dítě a) do výchovy některému z rodičů, b) do střídavé péče, nebo c) do společné výchovy obou rodičů.

Ad. a) Svěření dítěte do výchovy jednoho rodiče – Nejedná se o výhradní péči; lze sice svěřit dítě do péče jednoho z rodičů a druhého zbavit rodičovských práv, ale to se děje výjimečně v případech, kdy lze u takového rodiče prokázat nějakou duševní poruchu, při které by dítě ohrožoval, drogovou závislost atd. Rodič, který má dítě v péči, má větší právní zodpovědnost, a druhému rodiči je stanovena doba, kdy se s dítětem může stýkat. Buď se rodiče dohodnou, nebo tuto dobu stanoví písemně soud.

Ad. b) Střídavá péče – Tato forma porozvodové péče v ČR byla zavedena novelizací zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Tato péče má nejen své zastánce, ale i odpůrce a je tématem mnoha diskuzí. Znamená to, že dítě žije po určitý časový úsek s každým z rodičů. Zákonem není uvedeno v jakých časových intervalech. Podmínkou je, aby se rodiče dokázali dohodnout

⁴⁵ Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině.

na způsobu výchovy dítěte. Původně byl soudem vyžadován souhlas obou rodičů ke střídavé péči. Pokud jeden z nich nesouhlasil, pak střídavá péče nebyla nařízena. Ústavním soudem však bylo v roce 2010 rozhodnuto, že v případě nesouhlasu jednoho z rodičů se střídavou péčí, je soud povinen zkoumat důvody nesouhlasu.

Ad. c) Společná péče rodičů – Rodiče se rozvedou, ale zůstávají žít ve společné domácnosti (zvl. ve společném bytu). Takových případů není sice mnoho, ale dokážou-li se rodiče dohodnout v zájmu dítěte, a i když každý z rodičů žije svůj vlastní život, avšak pokud jde o výchovu dítěte, mají společný názor, pak není pro dítě nic lepšího, než mít oba rodiče ve stejném domově. Dítě se nemusí stěhovat a nemusí rezignovat na častější kontakt s jedním z rodičů. Tato forma porozvodové péče o dítě by byla ideální, ale ne každý rozvádějící pár dokáže řešit svůj rozvod nebo rozchod racionálně a oprostit se od emocionálních pocitů, bolesti z rozchodu atp.

Právě novela zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, s účinností od 1. 8. 1998, zákonem 91/1998 přinesla změnu v péči o dítě o rozšíření střídavé výchovy a společné péče rodičů. V roce 1998 byla střídavá péče navržena jako prioritní koncept porozvodové péče, přičemž cílem bylo dosažení rovnosti obou rodičů.

Zákon o rodině, první část, hlava pátá – rozvod, § 26 stanoví:

1) Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

2) Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

3) Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své planosti potřebuje schválení soudu.

4) Při rozhodování o svěřením dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým

vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.

5) Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.⁴⁶

I když je v platnosti novela zákona o rodině v České republice již od roku 1998, je jen málo rodičů, kteří volí střídavou péči. Například podle statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR bylo po 10 letech novelizace zákona o rodině svěřeno do střídavé péče pouhých 2,97 % dětí.⁴⁷

Mají-li oba rodiče zájem vychovávat dítě, pak není důvod brát dítěti právo na oba rodiče. V zájmu celé společnosti je, aby děti byly vychovávány oběma rodiči. V dřívějších dobách stát tuto problematiku nemusel řešit, neboť většina dětí vyrůstala v úplných rodinách. Teprve později dochází k opačnému fenoménu, kdy se rodina rozpadá a oblast opatrovnictví se stává celospolečenským problémem.

V oblasti střídavé a společné péče existují dvě skupiny odborníků i laiků na tuto problematiku, jedna je pro střídavou výchovu, druhá má opačný názor.

Střídavá výchova v jiných zemích velmi pozitivně vnímána a využívána. Například v USA se zvyšuje oblíbenost střídavé výchovy jako možnost porozvodové péče o dítě od roku 1970. Argumenty ve prospěch střídavé výchovy se často zaměřují na prospěch dítěte ve vztazích k oběma rodičům. Naproti tomu oponenti argumentují tím, že tato výchova narušuje potřebnou stálost v životě dítěte a může vést k újmě, vystavením dětí trvajícimu rodičovskému konfliktu. Na základě provedených výzkumů jsou děti ve střídavé výchově přizpůsobivější než děti ve výchově jednoho rodiče. Bylo prokázáno, že vztah k otci, byť nežije s dítětem ve společné domácnosti, jeho blízkost, byl pozitivně spojený s přizpůsobivým chováním, emocionálním vyrovnáním a školním úspěchem dítěte.⁴⁸

Na základě zahraničních výzkumů jsou výsledky střídavé výchovy jak pozitivní, tak negativní, ale nejdůležitějším faktorem zde zůstává komunikační složka mezi partnery, tj. aby se dokázali dohodnout na této výchově po rozvodu. Výsledky výzkumů prokazují, že střídavá výchova je funkční a obrovským přínosem pro dítě za předpokladu, že se rodiče dokážou dohodnout bezkonfliktně.

⁴⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině.

⁴⁷ Neúplné rodiny, Střídavá výchova v Evropě, [http://www.asociaceneuplnychrodin.cz/stridava-vychova-v-evrope%20\(7.8.2010\)](http://www.asociaceneuplnychrodin.cz/stridava-vychova-v-evrope%20(7.8.2010)).

⁴⁸ BAUSERMAN, R. *Child Adjustment in Joint-Custody Versus Sole-Custody Arrangements: A Meta-analytic Review*. Journal of Family Psychology, 16, 2002, s. 91-98.

3.2 Podmínky pro dobré fungování střídavé výchovy

Tématem mé diplomové práce je střídavá výchova jako zdroj zátěže, inspirace a strategie chování v životě, proto je třeba věnovat pozornost studiu podmínek pro její smysluplné použití a fungování.

V prostředí, ze kterého k nám střídavá péče přišla (Spojené státy americké a Francie), je zvykem, že dítě zůstává bydlet v jedné domácnosti. Má zde svoje vybavení a ten, kdo střídavě přichází a odchází, je každý z rodičů. V našich podmínkách je toto uspořádání neobvyklé a často zároveň nemožné.⁴⁹

Z ekonomických důvodů není možné, aby si každý rodič platil vlastní bydlení a k tomu ještě hradil společný byt. Nehledě na to, že by bylo obtížné stěhovat se do společného bytu, pokud by expartneri měli již nové partnery a s nimi další děti.

Základní podmínky pro dobré fungování střídavé výchovy:

- Rodiče musí být výchovně způsobilí, mít o střídavou nebo společnou výchovu zájem a svěření dítěte do této péče musí být v zájmu dítěte, a tím zajištěny jeho potřeby.
- Komunikace mezi rodiči musí být jasná a nekonfliktní, aby nedocházelo k hádkám, výčtkám apod.
- Je-li dítě ve věku, kdy se již umí rozhodovat, pak je důležitý i souhlas dítěte s uvedenou péčí, neboť ne každé dítě se chce přemísťovat od jednoho rodiče ke druhému v jakýchkoliv časových intervalech.
- Flexibilita dítěte, tj. schopnost a připravenost, že dokáže žít například týden u jednoho a týden u druhého rodiče. Je zapotřebí, aby se u obou rodičů cítilo doma a mělo tam své zázemí, vlastní pokoj nebo kout.
- Vzdálenost mezi bydlišti rodičů, aby dítě nemuselo cestovat velké vzdálenosti z důvodu školní docházky. Dítěti při střídavé péči musí zůstat stejná mateřská i základní škola. Není tedy možné, aby jeden rodič žil od druhého 50 km, jelikož by tak dítě muselo denně cestovat tuto vzdálenost do školy a zpět po dobu pobytu u rodiče, jehož bydliště je vzdáleno od školky či školy. Proto je nejvhodnější, pokud oba rodiče zůstanou žít ve stejném městě nebo obci, případně ve vzdálenosti maximálně do 20 km. K této podmínce se váže i trvalé bydliště. Rodiče se musí dohodnout, které bydliště dítě bude užívat jako trvalé.

⁴⁹ PROCHÁZKOVÁ, J. *Sbomik studií: Rodiče, děti a jejich problémy. Porozvodová péče o děti*. Sdružení linky bezpečí, 2011, s. 67.

- Mimoškolní aktivity dítěte by měly zůstat stejné a se souhlasem obou rodičů, aby oba měli možnost dítěti umožnit docházku na mimoškolní aktivity.
- Rodiče se musí dohodnout na výchovných podmínkách dítěte, a to tak, aby nevznikaly situace, kdy otec dovolí to, co matka zakáže, a naopak. Je třeba předejít situacím, kdy děti mohou nezneužívat postoj jednoho z rodičů. Navíc pokud je dítě u jednoho rodiče, pak je nutné, aby veškeré záležitosti, ať už zdravotní (např. doprovod dítěte k pediatrovi), školní (např. řešení konfliktu dítě-učitel) nebo mimoškolní (odvoz dítěte na kroužky), koupě věcí potřebných v danou dobu do školy (jako např. výtvarné pomůcky atd.), řešil rodič, u kterého právě dítě bydlí.
- Konsensus mezi rodiči by měl být i ve finanční stránce věci, tj. jak se budou dělit o platbu školného, kroužků, kapesné a další výdaje.
- Je potřeba, aby se střídavou výchovou rodiče seznámili i prarodiče, příbuzné, známé a blízké okolí (učitele dítěte, dětského lékaře dítěte a další). Měli by dát najevo, že se rozhodli pro uvedenou porozvodovou péči na základě domluvy, a pevně stát za tímto svým rozhodnutím, neboť se může stát, že část příbuzenstva či prarodičů jim budou tuto péči rozmlouvat.
- Rodiče by se měli domluvit na tom, jak budou slavit Vánoce, narozeniny, prázdniny a jiné rodinné akce.
- Rodiče i dítě by se měli shodnout na intervalu doby střídání, tj. zda se bude dítě přemísťovat od jednoho rodiče ke druhému po týdenních intervalech nebo delších.

Za předpokladu splnění uvedených podmínek by mohla střídavá výchova dobře fungovat, ale určitě je nutné, aby mezi rodiči nepanovaly neshody projevující se v podobě konfliktního jednání; rodiče musí prokázat notnou dávku vyspělosti, zodpovědnosti, aby se nenechali unést emocemi a nezničili důvěru mezi nimi a samotným dítětem. Rodiče musí dítě seznámit se všemi klady i zápory takové péče a společně se dohodnout na její realizaci.⁵⁰

3.3 Vhodnost či nevhodnost střídavé výchovy pro dítě

V naší republice panuje nejednotný názor na střídavou výchovu z hlediska její vhodnosti pro dítě. Názory se různí a faktem zůstává, že nejvhodnější střídavá výchova je pro ty rodiče, kteří se skutečně na této výchově dokážou domluvit. Avšak zájem dítěte zůstává prvořadý a nelze opomenout, že tato výchova není vhodná pro každé dítě.

⁵⁰ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: GradaPublishing, a.s., 2010, s. 140-141.

Otázka vhodnosti či nevhodnosti je tedy velmi složitá. Dítě totiž nejenže je střídavě určitou dobu s jedním z rodičů, ale zároveň se svým přemísťováním střídá i prostředí.

Podle psychologa J. Klimeše jsou důležité tyto body:

- Pro střídavou výchovu jsou vhodní jen ti rodiče, kteří jsou schopni zachovat výchovnou koalici – byť s pomocí mediátorů a psychologů.
- Neprosazovat střídavou výchovu proti vůli jednoho z rodičů. (Pokud rodiče nejsou schopni dohodnout se na střídavé výchově, pak nebudou schopni udržet výchovnou koalici ani v jiných oblastech. Proto se střídavá výchova nesmí nařizovat proti vůli jednoho z rodičů.)
- Přání dítěte. (Dítě by nemělo být nuceno přicházet do styku s novým partnerem s některým z rodičů, pokud si to dítě nepřeje.)
- Výrazné asymetrie mezi pobyty. (Životy obou partnerů musí být podobné, tzn. mezi rodiči, by neměly panovat výrazné majetkové rozdíly nebo rozdíly ve výchovném či životním stylu.)
- Atypická střídavá výchova. (Střídavá výchova je šetrná vůči dětem zůstávajícím ve stejném prostředí a v cyklu se střídají rodiče.)
- Předávání dítěte. (Ještě před začátkem střídavé výchovy musí rodiče soudům a úřadům demonstrovat, že jsou schopni si takto své dítě předávat, tj. dvakrát za cyklus si alespoň půl hodiny sednout a domluvit se, co by dítě mělo dělat následující cyklus.)
- Věková kritéria. (Nejnižší věk, kdy vůbec můžeme o střídavé výchově uvažovat, je ten, kdy je dítě schopné jít do školky, nikoliv do jeslí, tj. minimálně tři roky. Do tohoto věku by dítě mělo usínat se stejným rodičem, pokud možno ve stejném prostředí. V předškolním věku neschvalujeme střídavou výchovu, pokud je jasné, že ji v té podobě nebudeme moci schopni prodloužit do školního věku, např. kvůli tomu, že by se pak musel střídat školní kolektiv dítěte.)
- Délka cyklu. (Optimální by byl půldenní cyklus, což je ale prakticky neúnosné, proto týdenní cyklus je praktičtější. U předškolních dětí a dětí v mladším školním věku je třeba doporučovat společné setkání celé rodiny vždy uprostřed týdenního cyklu,

aby nevznikal pocit osiřeni. Za střídavou výchovu by se neměly považovat cykly delší než 3 týdny, protože pak ztrácí charakter střídavé výchovy.)

- Prostorová kritéria. (Střídavá výchova nesmí znamenat střídání školního kolektivu. Ze stejného důvodu se nesmí u mezinárodních rozvodů nastavovat cyklus půl roku v ČR a půl roku v zahraničí. V těchto případech by měl probíhat spíše rozšířený styk: celá školní docházka v jedné zemi, letní a zimní prázdniny v druhé zemi.)⁵¹

Klady a zápory střídavé výchovy:

Klady střídavé výchovy:

- a) Dítě žije u obou rodičů, vnímá, jaké mají vlastnosti, dovednosti, záliby, vnímá je se vším všudy rovnoměrně v rámci času, není tedy o jednu roli – mateřskou nebo otcovskou – ochuzeno.
- b) Dítě čerpá z obou rodičů, může se zeptat každého na to, co ho zajímá a na co má rodič schopnost mu odpovědět.
- c) Dítě poznává přístup každého rodiče k životním situacím, vnímá, jak se staví k řešení problému.
- d) Rodič si může své povinnosti nebo záliby více rozvrstvit – ve dnech, kdy není s dítětem, může zůstat v práci delší dobu, ve dnech, kdy s ním je, může pracovat např. kratší dobu.

Zápory střídavé výchovy:

- a) Ve většině případů je to tak, že zejména začátky jsou náročné. Především maminky si těžko připouštějí – a je to naprosto normální a přirozené –, že by se i tatínek mohl o jejich dítě dobře postarat. Srov. i možnou argumentaci ze strany prarodičů formou vyčítavé otázky: „Co jsi to za matku, že dáš svoje dítě z dohledu otci.“
- b) Mnohdy je to malá flexibilita dítěte nebo jeho větší únava při přejíždění. Je zapotřebí zvážit, jak to nejvíc sobě i dítěti ulehčit.
- c) V některých případech se projevuje „zmatek“ u pedagogických osob. Mám na mysli to, že učitelka v mateřské nebo základní škole něco řekne dítěti nebo rodiči a ten si neuvědomí, že v ten den, kdy mají děti něco přinést, je dítě s druhým rodičem, a zapomene mu to sdělit.⁵²

⁵¹ KLIMEŠ, J. Střídavá výchova a styk s dítětem po rozvodu, http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf (15. 8. 2009).

⁵² ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: GradaPublishing, a.s., 2010, s. 141-142.

Pokud bych měla shrnout uvedené názory a zaměřit se, nebo aspoň předběžně uvést hlavní podmínky, které jsou relevantní pro to, aby střídavá péče dobře fungovala, pak jsou to:

- Rodiče velmi dobře spolupracují, co se týče výchovy dítěte.
- Dítě kladně přijímá takovou formu komunikace rodičů a cítí se spokojeno v obou domovech.
- Vhodnost věkové hranice dítěte (nejlépe od 4 let věku, někteří odborníci uvádí od 3 let věku).
- Vzdálenost domovů je maximálně do 20 km (kvůli přejezdění do MŠ nebo ZŠ nebo mimoškolním aktivitám, které musí zůstat pro dítě stejné).
- Délka pobytu u každého rodiče je stejná (nejlépe po týdenních intervalech, u dětí předškolního věku by neměla být delší).
- V obou domovech musí mít dítě své místo a uznání.

Na základě uvedených poznatků z dostupné literatury a internetových zdrojů je vhodnost střídavé výchovy ovlivněna postojem rodičů a stojí na názorech dětí a blízkého okolí. V zahraničí je tato porozvodová péče kvitována úspěchy.

U nás je zatím tato instituce střídavé výchovy neprobádanou součástí porozvodové péče.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 REALIZACE VLASTNÍHO VÝZKUMU

4.1 Cíl výzkumu a hypotézy

Cílem empirické části je zjištění, jak se na střídavou výchovu dívají ženy a muži v České republice, zdali s touto výchovou souhlasí či nikoliv a jestli z jejich pohledu je pro dítě institut střídavé péče vhodný nebo ne. Zájem se soustředí na to, zda podle názoru žen a mužů střídavá výchova představuje spíše zátěž pro život dítěte, nebo je pro dítě přínosem do budoucna, aby vyrůstalo s oběma rodiči, byť ne ve společné domácnosti a mělo v rodičích vzor v podobě dobrých či uspokojivých mezilidských vztahů.

Hypotézy, jejichž validitu má diplomová práce ověřit, jsem formulovala na základě analýzy odborné literatury (viz teoretická kapitola). Protože institut střídavé výchovy v České republice není doposud rozšířen, dotazník nemůže reflektovat názory na střídavou výchovu těch, kteří s ní mají osobní zkušenost, nýbrž názory lidí, jejichž postoje nejsou založeny na autopsii, ale vytváří se jakožto názor jako výsledek složitého komplexu kulturně-historicko-náboženských faktorů, sociálního statusu a individuálních zkušeností. Jednotlivé otázky představují tedy tematizaci relevantních momentů, tvořících komplex podmínek pro střídavou výchovu.

Zvolila jsem jednu hlavní hypotézu a čtyři hypotézy vedlejší, subsidiární, které mají podpořit hlavní hypotézu z různých aspektů.

V souvislosti s uvedeným cílem diplomové práce je její empirická část zaměřena na ověření těchto hypotéz:

Hlavní hypotéza

- 1. Se střídavou výchovou souhlasí více muži než ženy.**

Vedlejší hypotézy

- 2. O střídavou výchovu žádají častěji muži než ženy.**
- 3. Názor, že střídavá výchova má na dítě negativní dopad, zastávají ženy více než muži.**
- 4. Muži se více než ženy přiklánějí k názoru, že střídavá výchova je vhodná pro dítě od 3 let jeho věku.**
- 5. Muži více než ženy doporučují interval střídání se dítěte u jednoho z rodičů po 14 dnech.**

Hlavní hypotéza je založena na předpokladu, který se často zmiňuje v odborné literatuře a který je i dosti intuitivní, že jiná forma porozvodové péče o dítě než střídavá výchova je pro muže znevýhodňující, protože ti po rozvodu mají velmi často problémy se stykem s dítětem nebo dětmi. Proto se dá očekávat, že se střídavou výchovou budou souhlasit více muži než ženy.

Vedlejší hypotézy korespondují s dílčími aspekty hlavní hypotézy, že se střídavou výchovou souhlasí více muži než ženy. Zjišťují jednak aspekty, které přímo korelují s hlavní hypotézou v pozici, kterou zauímají muži (vedlejší hypotéza č. 2), jednak jsou z hlavní hypotézy logicky dedukovatelné jako pozice, kterou zauímají ženy (vedlejší hypotéza č. 3). Vedlejší hypotézy č. 4. a 5. zjišťují názory mužů a žen na časové aspekty střídavé výchovy.

4.2 Metoda výzkumu a zpracování dat

K výzkumu jsem zvolila kvantitativní metodologii. Kvantitativní přístup, stručně vzato, předpokládá, že fenomény sociálního světa (různé jeho aspekty, objekty, procesy ad.), které činí předmětem zkoumání, jsou svým způsobem měřitelné, uspořádatelné. Informace o nich jsou získávané v jisté kvalifikovatelné a co nejvíce porovnatelné podobě. Pak je analyzuje statistickými metodami se záměrem ověřit platnost představ o výskytu nějakých charakteristik zkoumaných fenoménů, případně o vzájemných vztazích těchto charakteristik.⁵³ Tato metodologie byla realizována explorační metodou, která se užívá v pedagogickém a sociologickém empirickém výzkumu. Výzkum jsem prováděla prostřednictvím techniky zvané dotazník. Uvedená explorační metoda v pedagogických vědách: „...je zaměřením na zjištění informací, údajů, ale i názorů a postojů prostřednictvím výpovědí zkoumaných osob.“⁵⁴

Při tvorbě dotazníku jsem zvolila výzkumné otázky, které jsou polouzavřené, aby respondenti měli možnost výběru zakřížkováním a podtržením nejen z více alternativních odpovědí, které jsou u každé otázky nabízeny a reflektují princip skalarity (nabízejí odpovědi: ano, spíše ano, neumím posoudit, spíše ne, ne), ale zároveň aby se mohli k určitému typu otázky vyjádřit svými vlastními slovy, z vlastního úhlu pohledu na danou problematiku.

Podle M. Dismana: „kvantitativní výzkum je testování hypotéz o skupinách, a ne o jedincích... cílem kvantitativního výzkumu je testování hypotéz o sociálních skupinách.“⁵⁵

⁵³ REICHEL, J. *Metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 40.

⁵⁴ PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu v pedagogických vědách*. Praha: Karolinum, 2007, s. 96.

⁵⁵ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002, s. 126.

Ve svém kvantitativním výzkumu jsem zvolila respondenty různých sociálních skupin z řad mužů a žen České republiky. Tato metoda výzkumu z hlediska cíle, stanovené otázky a hypotézy je vhodnější nežli kvalitativní výzkum. Díky dotazníkové metodě jsem navíc mohla oslovit co nejvíce respondentů v relativně krátké době. Právě vzhledem k efektivnosti sběru dat jsem zvolila písemnou formu dotazníku a využila jsem možnosti e-mailové komunikace. K nevýhodám této metody patří nižší návratnost dotazníků nebo nesprávná interpretace otázek, což jsem se pokusila minimalizovat tím, že jsem zvolila právě standardizovaný, polouzavřený dotazník, kde respondenti měli možnost napsat i vlastní názor či postoj k danému tématu.

V úvodní části dotazníku jsem uvedla základní údaje o vlastní osobě a charakteristiku toho, k jakým účelům bude uvedený dotazník používán. Zároveň jsem uvedla čas 15 minut, který na základě mých vlastních zkušeností respondenti průměrně stráví vyplňováním dotazníku. V této úvodní části jsem navíc ujistila respondenty o zachování anonymity.

Další částí dotazníku byly otázky potřebné ke zjištění sociologicky relevantních osobních údajů respondentů, jako je pro účely výzkumu pohlaví respondenta, dále např. věk, rodinný stav, počet obyvatelstva v jejich bydlišti apod. Poté zde byly formulovány otázky ke zjištění samotných názorů respondentů k tématu střídavé výchovy, jejichž cílem bylo získat korpus dat, na základě jejichž kvantitativního vyhodnocení lze měřit validitu hypotéz.

Samotnému předání dotazníků formou osobního předání a e-mailovému rozeslání předcházel tzv. předprůzkum uvedených dotazníků (testovací procedura). Znamená to, že jsem předala dotazníky šesti ženám a šesti mužům, abych měla zpětnou vazbu a relevantní míru jistoty, že text dotazníku je formulován srozumitelně a může splnit cíle. Po navrácení vyplněného dotazníku a ověření, že lze dotazník v této podobě distribuovat za účelem výzkumu k diplomové práci, jsem započala preparativní část výzkumu distribucí mnou zpracovaných dotazníků.

Po ukončení sběru dat jsem je zpracovala a vyhodnocovala tzv. čárkovací metodou a jejich četnost jsem vyjádřila v tabulce. Poté jsem uvedené výsledky zpracovala v elektronické podobě s využitím tabulek a grafů.

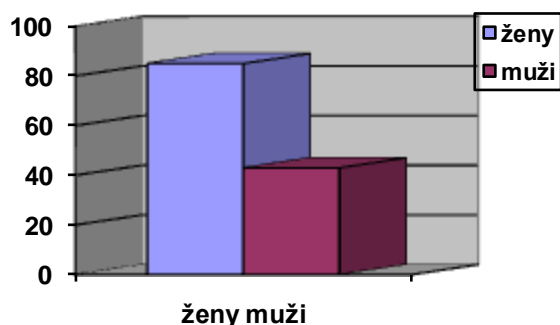
4.3 Vyhodnocení empirického výzkumu a interpretace dotazníkového šetření

Písemnou formou osobního předání, ale i elektronickou poštou jsem rozeslala dotazníky respondentům a respondentkám v České republice. Dohromady jsem měla připraveno 200 dotazníků. Návratnost dotazníků byla celkem 127, což je 61%.

Sociologicky definovaná skupina

Pohlaví – ženy, muži

Graf 1 Poměr zastoupení podle pohlaví.

Tabulka 3 Poměr zastoupení podle pohlaví

Pohlaví	Počet	%
ženy	85	66%
muži	43	34%

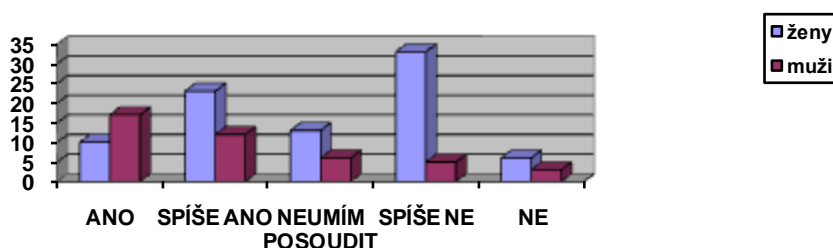
Samotného výzkumu se zúčastnilo 127 osob, z nichž bylo 85 žen - respondentek (66%) a 43 mužů - respondentů (34%). Toto číslo svědčí o tom, že otázka střídavé výchovy je v české populaci aktuální a že se o ni veřejnost zajímá. Současně se ukázalo, že názor na střídavou výchovu je ochotno sdělit procentuálně mnohem více žen než mužů, což se dá dát do souvislosti s rolí ženy jako matky, která se pokládá za přirozenou „ochránkyni“ dítěte.

Hodnocení střídavé výchovy

Nyní se budu zabývat otázkami zjišťujícími hodnocení střídavé výchovy respondentkami a respondenty.

Otázka 1. Souhlasil/a byste se střídavou výchovou svého dítěte, případně budoucího dítěte, pokud je plánujete a byl/a byste s partnerem rozveden/a nebo jste se rozešli? (střídavá výchova např. týden u otce, týden u matky)

Graf 2 Vyjádření k souhlasnému postoji vůči střídavé výchově

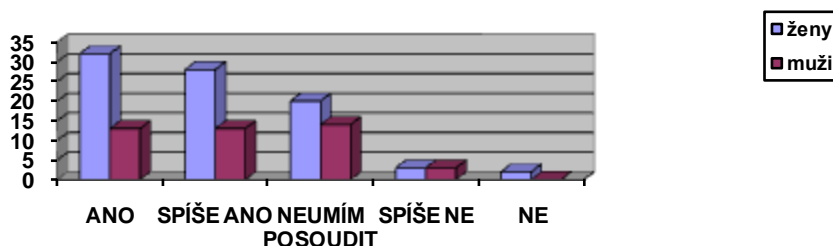
Tabulka 4 Vyjádření k souhlasnému postoji vůči střídavé výchově

Pohlaví	ANO	SPÍŠE ANO	NEUMÍM POSODIT	SPÍŠE NE	NE
ženy	10 (12%)	23 (27%)	13 (15%)	33 (39%)	6 (7%)
muži	17 (39%)	12 (28%)	6 (14%)	5 (12%)	3 (7%)

Tato otázka měla za úkol ověřit hlavní hypotézu. Ukázalo se, že ženy spíše nesouhlasí se střídavou výchovou, naopak muži souhlasí se střídavou výchovou v rámci porozvodové péče. Odpovědi **potvrdily hypotézu, že muži více souhlasí se střídavou výchovou než ženy**; viz hlavní hypotéza č. 1 na str. 42. Když vezmeme v úvahu odpovědi „ano“ a spíše ano“ jako odpovědi vyjadřující souhlas se střídavou výchovou, dostaneme i procentuální vyjádření souhlasu: zatímco se střídavou výchovou souhlasí 39% žen, mužů souhlasí 67%, což je výrazný rozdíl. Z tohoto hlediska je potvrzení hypotézy přesvědčivé a jednoznačné.

Otázka 2. Myslíte si, že o střídavou výchovu spíše žádají otcové?

Graf 3 Vyjádření předpokladu, že o střídavou výchovu častěji žádají otcové

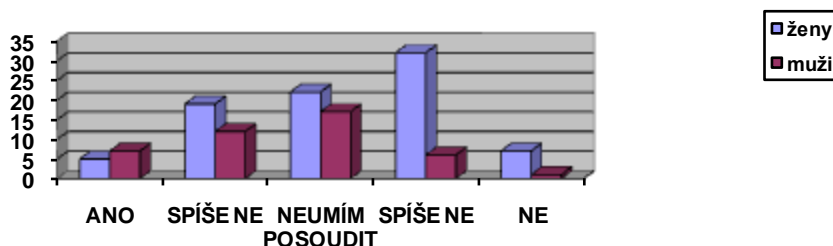
Tabulka 5 Vyjádření předpokladu, že o střídavou výchovu častěji žádají otcové

Pohlaví	ANO	SPÍŠE ANO	NEUMÍM POSODIT	SPÍŠE NE	NE
ženy	32 (37%)	28 (33%)	20 (24%)	3 (4%)	2 (2%)
muži	13 (30%)	13 (30%)	14 (33%)	3 (7%)	0 (0%)

Tato otázka měla za úkol ověřit vedlejší hypotézu č. 2. Vyhodnocení ukázalo, že ženy i muži si myslí, že o střídavou výchovu převážně žádají muži. V této otázce **byla potvrzena validita hypotézy**; viz vedlejší hypotéza č. 2 na str. 42. Když vezmeme v úvahu odpovědi „ano“ a spíše ano“ jako odpovědi vyjadřující souhlas, že o střídavou výchovu převážně žádají muži, dostaneme i procentuální vyjádření: s tímto výrokem souhlasí 70% žen, mužů souhlasí 60%. Z tohoto hlediska je potvrzení hypotézy přesvědčivé a jednoznačné.

Otázka 3. Myslíte si, že střídavá výchova dítěti prospívá?

Graf 4 Ukazatel prospěšnosti střídavé výchovy pro dítě

Tabulka 6 Ukazatel prospěšnosti střídavé výchovy pro dítě

Pohlaví	ANO	SPÍŠE ANO	NEUMÍM POSOUDIT	SPÍŠE NE	NE
ženy	5 (6%)	19 (22%)	22 (26%)	32(38%)	7 (8%)
muži	7 (16%)	12 (28%)	17 (40%)	6 (14%)	1 (2%)

Na základě odpovědí na dotazníkovou otázku se ukazuje, že u žen převažuje názor, že střídavá výchova dítěti spíše neprospívá. Muži nejvíce odpovídali, že tuto otázku neumí posoudit. Když však vezmeme v úvahu odpovědi „ano“ a „spíše ano“, jako odpovědi vyjadřující prospěšnost střídavé výchovy, že o střídavou výchovu převážně žádají muži, dostaneme i procentuální vyjádření: 19% mužů si myslí, že střídavá výchova dítěti prospívá, naopak ženy odpovídaly „spíše ne“ a „ne“, což je 39%. Z tohoto hlediska je potvrzení hypotézy jednoznačné.

Validita této vedlejší hypotézy „Názor, že střídavá výchova má na dítě negativní dopad, zastávají ženy více než muži“ byla potvrzena, viz hypotéza č. 3 na str. 42.

Otázka 4. V čem spatřují pozitivní nebo negativní dopad střídavé výchovy pro dítě? Zakřížkujte jedno uvedené pozitivní a jedno negativní stanovisko, které si myslíte, že je nejdůležitější, a to i v případě, že nemáte osobní zkušenost, ani zkušenost ze svého okolí.

V otázce byla uvedena tato alternativní stanoviska:

Pozitivní:

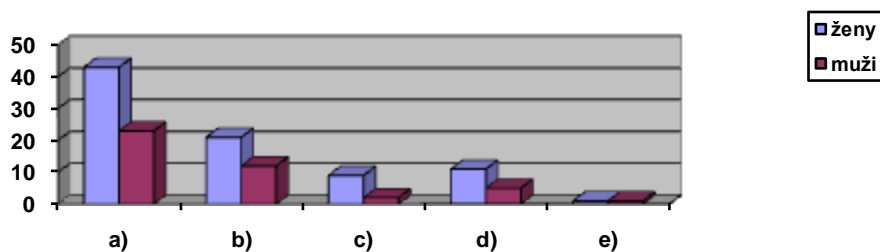
- a) **Dítě má možnost udržovat kontakt s oběma rodiči**
- b) **Dítě má možnost být vychovááno podle obou vzorů – role ženy jako matky i podle role muže v otci**
- c) **Při střídavé výchově se oba rodiče podílejí na výživě stejným dílem**
- d) **Pro budoucnost může být dítě tím, že se rodiče dokázali domluvit na střídavé výchově lépe připraveno řešit mezilidské vztahy**
- e) **Jsou-li v rodině matky či otce noví sourozenci, pak má dítě možnost být s nimi častěji**

Negativní:

- a) **Stále změny střídání domova u matky či otce**

- b) Nemožnost výběru být ve dnech stanovených jednomu z rodičů s určitými kamarády z místa bydliště druhého rodiče
- c) Změny v podobě dojíždění do stejné školy z jiné vzdálenosti, pokud každý z rodičů bydlí v jiném městě/obci
- d) Nemožnost hrát si s oblíbenými hračkami, hrami atd. z důvodu, že dítě si nestěhuje všechny věci z místa bydliště jednoho rodiče ke druhému
- e) Rozdíly ve výchovném stylu rodičů

Graf 5 Pozitivní názory na střídavou výchovu

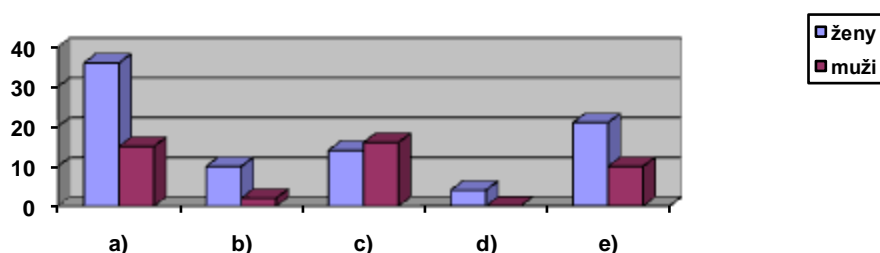

Tabulka 7 Pozitivní názory na střídavou výchovu

Pohlaví	a)	b)	c)	d)	e)
ženy	43 (50%)	21 (25%)	9 (11%)	11 (13%)	1 (1%)
muži	23 (53%)	12 (28%)	2 (5%)	5 (12%)	1 (2%)

Ženy a muži v nejvyšším počtu vybrali jako pozitivní odpověď: „Dítě má možnost udržovat kontakt s oběma rodiči“. V případě žen to je 50%, u mužů 53%. Ženy a muži volili zřejmě tuto odpověď z toho hlediska, že pro dítě je, za předpokladu rozumné komunikace a dohody mezi rodiči, nejlepší když může být s oběma svými rodiči.

Graf 6 Negativní názory na střídavou výchovu

Tabulka 8 Negativní názory na střídavou výchovu

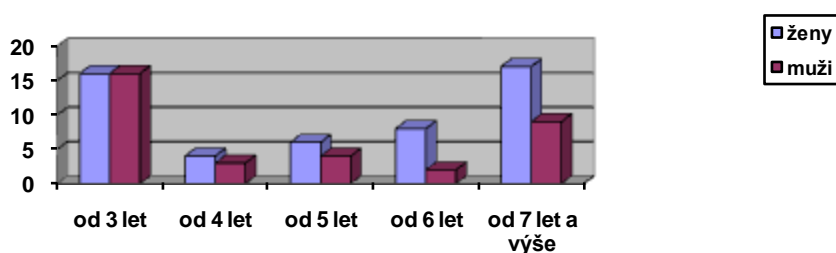
Pohlaví	a)	b)	c)	d)	e)
ženy	36 (42%)	10 (12%)	14 (16%)	4 (5%)	21 (25%)
muži	15 (35%)	2 (5%)	16 (37%)	0 (0%)	10 (23%)

Ženy vyjádřily své negativní stanovisko ke střídavé výchově s poukazem na odpověď: „stále změny střídání domova u matky či otce“. Muži nejvíce odpovídali, že negativním efektem je právě „změna v podobě dojíždění do stejné školy z jiné vzdálenosti, pokud každý z rodičů bydlí v jiném městě/obci“.

Tato otázka neměla za úkol potvrdit žádnou hypotézu, jejím hlavním úkolem bylo získat informace o tom, jaké jsou důvody pro přijímání nebo naopak odmítání střídavé výchovy u mužů a žen. Ženy tedy spíše vidí zdroj zátěže pro dítě, resp. negativní pohled na střídavou výchovu kvůli změnám ve střídání domova. U mužů se ukázalo, že více negativ vidí v případě dojíždění dítěte do školy a na mimoškolní aktivity z různých vzdáleností obou domovů, pokud rodiče nebydlí ve stejném městě/obci.

Otázka 5. Jestliže souhlasíte se střídavou výchovou, tak uveďte, od jakého věku by dítě mohlo žít ve střídavé péči?

Graf 7 Znázornění, od kterého věku by dítě mohlo žít ve střídavé výchově

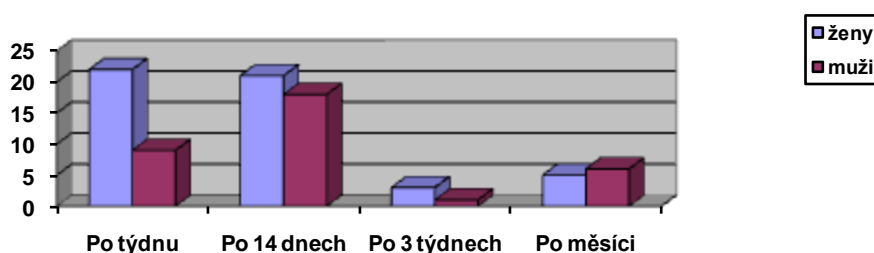
Tabulka 9 Znázornění, od kterého věku by dítě mohlo žít ve střídavé výchově

Pohlaví	Od 3 let	Od 4 let	Od 5 let	Od 6 let	Od 7 let a výše
ženy	16 (31%)	4 (8%)	6 (12%)	8 (16%)	17 (33%)
muži	16 (47%)	3 (9%)	4 (12%)	2 (6%)	9 (26%)

Tato otázka měla za úkol zjišťovat platnost vedlejší hypotézy č. 4. Vyhodnocení ukazuje, že ženy se domnívají, že by bylo pro dítě vhodné, aby žilo ve střídavé výchově nejméně od 7 let, naproti tomu muži se kloní k názoru, že vhodnost střídavé péče je od 3 let věku dítěte. Výsledek tedy **potvrdil vedlejší hypotézu**; viz hypotéza č. 4. na str. 42. Možným vysvětlením různého hodnocení toho, odkdy je střídavá výchova pro dítě vhodná, u mužů a u žen, je to, co potvrdila hlavní hypotéza, totiž že muži bývají znevýhodněni ohledně porozvodové péče o dítě, a mají tedy zájem o to, co nejdříve být s dítětem v pravidelném kontaktu. Ženy naopak mají pocit, že ony jsou lepší vychovatelky dětí, a péči mužů proto odkládají na pozdější věk dítěte, kdy muž může nabídnout dítěti mnohé aktivity (např. sport) v mnoha případech lépe než žena.

Otázka 6. Jestliže souhlasíte se střídavou výchovou, tak uveďte délku jejich intervalů.

Graf 8 Znázornění délky intervalů

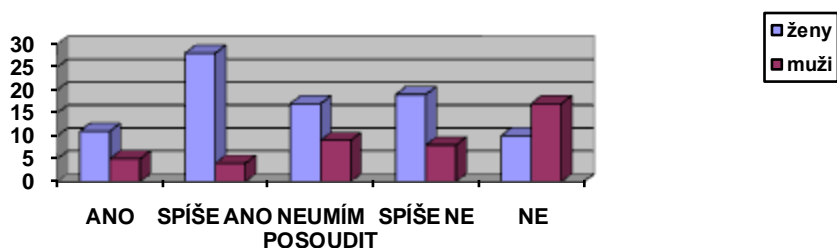
Tabulka 10 Znázornění délky intervalů

Pohlaví	Po týdnu	Po 14 dnech	Po 3 týdnech	Po měsíci
ženy	22 (43%)	21 (41%)	3 (6%)	5 (10%)
muži	9 (26%)	18 (53%)	1 (3%)	6 (18%)

Tato otázka měla zjišťovat platnost vedlejší hypotézy č. 5 na základě, které muži doporučují 14 denní interval střídavé výchovy. Ukázalo se, že se muži skutečně přiklání k 14 denním intervalům střídavé výchovy. Výsledek dotazníku tedy **hypotézu potvrdil**; viz hypotéza č. 5 na str. 42. Ženy se přikláněly více k týdennímu intervalu, což je o pouhé 2% více než 14 denní interval, který volily na druhém místě.

Otázka 7. Domníváte se, že by dítě mělo po rozvodu/rozchodu rodičů žít pouze s matkou?

Graf 9 Znázornění preference svěřeni dítěte po rozvodu/rozchodu matce

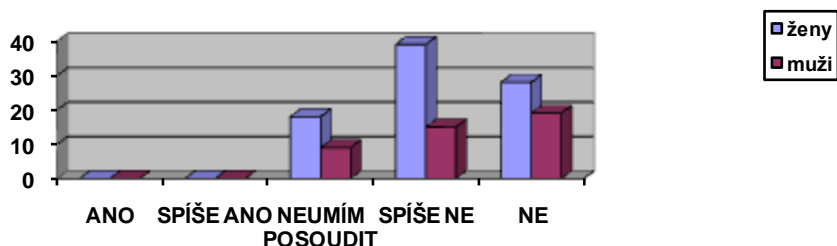
Tabulka 11 Znázornění preference svěřeni dítěte po rozvodu/rozchodu matce

Pohlaví	ANO	SPÍŠE ANO	NEUMÍM POSODIT	SPÍŠE NE	NE
ženy	11 (13%)	28 (33%)	17 (20%)	19 (22%)	10 (12%)
muži	5 (12%)	4 (9%)	9 (21%)	8 (19%)	17 (39%)

Procentuálně nejvíce žen se domnívá, že by dítě mělo žít po rozvodu či rozchodu spíše s matkou. V případě mužů nejvíce z nich nesouhlasí s názorem, že by dítě mělo žít po rozvodu či rozchodu pouze s matkou. Výsledek dotazníku potvrdil odpověď otázky 1, která se váže k hypotéze č. 1 na str. 42, která byla potvrzena, neboť jen muži, nikoliv ženy, se domnívají, že je pro dítě vhodnější střídaná výchova než bydlení pouze s jedním rodičem.

Otázka 8. Domníváte se, že by dítě mělo po rozvodu/rozchodu rodičů žít pouze s otcem?

Graf 10 Vyjádření preference svěřeni dítěte po rozvodu/rozchodu otci

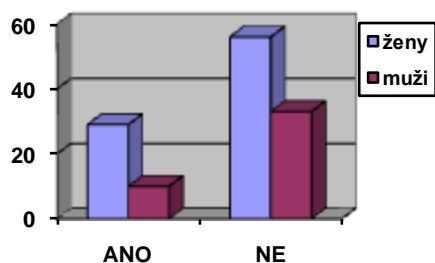
Tabulka 12 Vyjádření preference svěření dítěte po rozvodu/rozchodu otci

Pohlaví	ANO	SPÍŠE ANO	NEUMÍM POSOUDIT	SPÍŠE NE	NE
ženy	0 (0%)	0 (0%)	18 (21%)	39 (46%)	28 (33%)
muži	0 (0%)	0 (0%)	9 (21%)	15 (35%)	19 (44%)

Většina žen se domnívá, že by dítě spíše nemělo žít po rozvodu rodičů pouze s otcem, největší počet mužů se taktéž domnívá, že by dítě po rozvodu nemělo žít pouze s otcem. Tímto výsledkem bylo tedy zjištěno, že opět muži jsou spíše pro to, že by pro dítě byla vhodnější střídavá výchova nežli bydlení pouze s jedním z rodičů, kdežto ženy pravděpodobně vypovídaly negativně z toho důvodu, že by preferovaly bydlení dítěte u nich samotných, což vyplývá i z předešlé otázky 2.

Otázka 9. Znáte ze svého okolí, nebo přímo z příbuzenského vztahu někoho, kdo má dítě ve střídavé výchově?

Graf 11 Znázornění zastoupení střídavé výchovy v okolí, včetně příbuzenstva

Tabulka 13 Znázornění zastoupení střídavé výchovy v okolí, včetně příbuzenstva

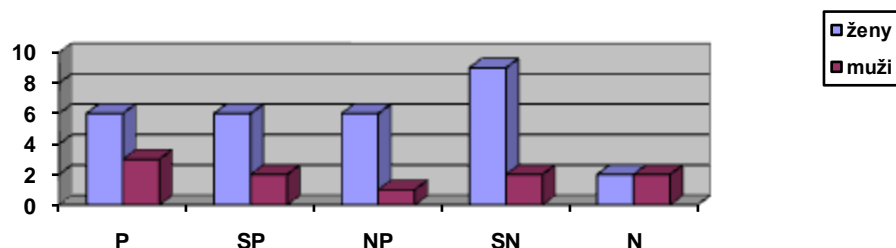
Pohlaví	ANO	NE
ženy	29 (34%)	56 (66%)
muži	10 (43%)	33 (57%)

Pouze 29% žen a 10% mužů znají ze svého okolí někoho, kdo má dítě ve střídavé výchově, vyšší podíl je však těch, kteří neznají nikoho, kdo by tuto střídavou výchovu prakticoval. Na tuto otázku navazuje další, a to otázka 9, která zkoumá, jaký vliv má tato

porozvodová péče vliv na dítě z jejich pohledu. Tato otázka představovala prerekvizitu pro otázku následující, a nebyla formulací hypotézy.

Otázka 10. Pokud jste odpověděli ano, jaký má tato střídavá výchova vliv na dítě z Vašeho pohledu?

Graf 12 Vyjádření vlivu střídavé výchovy na dítě

Tabulka 14 Vyjádření vlivu střídavé výchovy na dítě

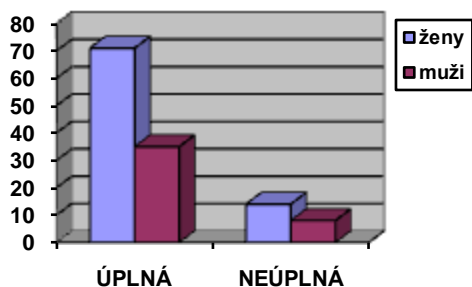
Pohlaví	POZITIVNÍ P	SPÍŠE POZITIVNÍ SP	NEUMÍM POSOUDIT NP	SPÍŠE NEGATIVNÍ SN	NEGATIVNÍ N
ženy	6 (21%)	6 (21%)	6 (21%)	9 (30%)	2 (7%)
muži	3 (30%)	2 (20%)	1 (10%)	2 (20%)	2 (20%)

U této otázky, která je v návaznosti na předešlou otázku 8, odpovídali ženy a muži, jaké mají zkušenosti ze svého okolí či příbuzenstva v problematice střídavé výchovy.

Bohužel, jak už bylo uvedeno výše, s touto výchovou nemá mnoho respondentů zkušenost. Z pohledu žen jde spíše o negativní zkušenost. Z pohledu mužů se jedná o pozitivní zkušenost. Tato otázka byla spíše orientační, jak je vnímána tato výchova pouze z pohledu pozorovatele.

Otázka 11. Pocházíte Vy sami z úplné nebo neúplné rodiny?

Graf 13 Poměr zastoupení respondentů pocházejících z úplných a neúplných rodin

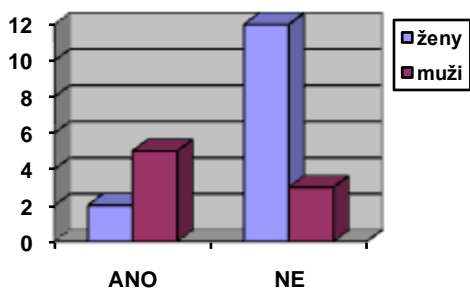
Tabulka 15 Poměr zastoupení respondentů pocházejících z úplných a neúplných rodin

Pohlaví	Z ÚPLNÉ RODINY	Z NEÚPLNÉ RODINY
ženy	71 (84%)	14 (16%)
muži	35 (81%)	8 (19%)

Ženy i muži pocházejí převážně z úplných rodin. Tato otázka představovala prerekvizitu pro otázku následující, a nebyla formulací hypotézy.

Otázka 12. Pokud jste z neúplné rodiny, chtěl/a byste, aby jste byl/a ve střídavé péči svých rodičů?

Graf 14 Znázornění, zda by respondenti z neúplných rodin chtěli žít ve střídavé péči svých rodičů

Tabulka 16 Znázornění, zda by respondenti z neúplných rodin chtěli žít ve střídavé péči svých rodičů

Pohlaví	ANO	NE
ženy	2 (14%)	12 (86%)
muži	5 (62%)	3 (38%)

Ženy by nechtěly být ve střídavé péči svých rodičů, naopak muži ano. Výsledek dotazníku tímto jen potvrzuje hlavní hypotézu č. 1 na str. 42. Pouze muži by si přáli střídavou výchovu, nikoliv ženy.

Otázka 13. Odpovězte prosím proč ano nebo proč ne na předešlou otázku 15.

Kladné odpovědi žen:

- 1) Vidět matku i otce z rodiny stejně.
- 2) Dítě má mít právo na oba rodiče.

Negativní odpovědi žen z neúplných rodin zněly:

- 1) Negativní změny – škola, kamarádi.
- 2) S otcem jsme měli velmi špatné vztahy již od mala, navíc v našem vztahu hrálo roli i fyzické týrání.
- 3) Otec byl opilec.
- 4) Rodiče bydleli 100 km od sebe a jsem ráda, že jsem vyrůstala u matky, každý z rodičů mi však dal, co mohl, a jsem za to ráda. Dnes z toho čerpám.
- 5) Každý rodič žil jinde, za otcem jsem jezdila každý víkend na své přání (dle soudu to mělo být 1x za 14dny).
- 6) Můj otec byl nemocný a nemohl se starat o děti, ale jezdila bych k němu ráda.
- 7) Otec by nebyl schopen se starat o dítě a více si myslím, že jsem si rozuměla s matkou.
- 8) Nesouhlas se střídavou výchovou.
- 9) Nevýhoda častého stěhování.
- 10) Časté stěhování oblíbených věcí.
- 11) Otec byl alkoholik a násilník, a řekl, že místo 3 dětí má dvě, tak proč chodit někam, kde o mě nestojí.
- 12) Otec byl direktivní a pil.

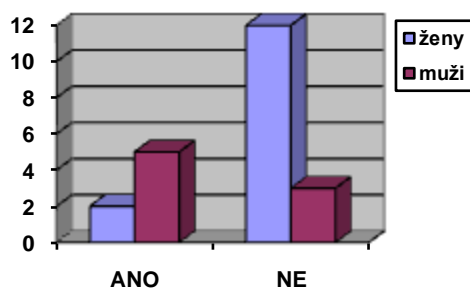
Kladné odpovědi mužů:

- 1) Chybí mi výchova otce.
- 2) A bych měl kontakt s oběma rodiči.
- 1) Ano, chtěl bych střídavou výchovu.
- 2) Výhoda kontaktu s oběma rodiči.
- 3) Matka nenahradí zcela mužský element ve sportu a hobby.

Negativní odpovědi mužů:

- 1) Otec neměl zájem.
- 2) Neumím si představit stále se stěhovat.
- 3) Otec nebyl dostatečně zajištěn pro výchovu a ani o to neměl zájem.

Graf 15 Znázornění, kolik respondentů skutečně odpovědělo

Tabulka 17 Znázornění, kolik respondentů skutečně odpovědělo

Pohlaví	ANO	NE
ženy	2 (14%)	12 (86%)
muži	5 (62%)	3 (38%)

U této otázky všechny odpovědi korespondovaly s přesnými počty těch respondentů, kteří v otázce 15 odpovídali, že pocházejí z neúplných rodin. V této otázce 16 nebyla hypotéza stanovena. Jedná se spíše o konkrétní odpovědi žen a mužů na problematiku střídavé výchovy ze svého úhlu pohledu, když vyrůstali v neúplné rodině a měli by možnost užívat tohoto institutu v dřívějších dobách. Ženy by o tuto střídavou výchovu nestály, což bylo potvrzeno jejich odpověďmi v 86%, muži by naopak byli pro střídavou výchovu, 62%.

ZÁVĚR

Diplomovou prací jsem se snažila zjistit, zda a v jaké míře jsou ženy a muži v České republice ochotni volit porozvodovou péči ve formě střídavé výchovy a jakou zátěží nebo přínosem je podle jejich názoru tato výchova pro děti samotné. K tomu jsem využila dotazníkovou metodu kvantitativního výzkumu v empirické části a v teoretické části jsem využila sociálně pedagogických poznatků. Vzhledem k tomu, že střídavá výchova má souvislost se sociální pedagogikou v jejím širším pojetí, využila jsem poznatky z tohoto oboru k výchově, která je součástí socializace jedince a probíhá po celý jeho život. V případě primární socializace je důležitá právě rodina, která dítě uvádí do nějakého sociálně-kulturního prostředí, které se bohužel v důsledku rozvodu nebo rozchodu rodičů, může změnit v krizovou situaci a následkem toho se nepříznivě projevit ve vývoji dítěte a může vyústit do nežádoucího, až sociálně patologického, jednání všech zúčastněných. V takových případech je pak nutné využít všech poznatků sociální pedagogiky nejen z oblasti výchovy. Prioritní ohled k potřebám dítěte vyžaduje nebát se případně vyhledat i odbornou pomoc (sociální pracovník, psycholog apod.). Otázka střídavé výchovy je tedy aktuální a živá otázka současné české společnosti.

Cílem mojí práce bylo zjištění, jak je institut střídavé výchovy vnímán v české společnosti a jaké momenty jsou ve společnosti hodnoceny jako pro dítě pozitivní, jaké jsou hodnoceny jako negativní a jaký je názor na dílčí aspekty střídavé výchovy, jako je např. věk dítěte, intervaly střídání péče.

V diplomové práci se mi podařilo uvedeného cíle dosáhnout na základě sběru dat dotazníkovou metodou a jejich kvantitativního vyhodnocení se potvrdila hlavní hypotéza, že ženy spíše nesouhlasí se střídavou výchovou a naopak muži s uvedenou výchovou souhlasí. Také se mi podařilo zaznamenat, jak je tato střídavá výchova hodnocena z pozice žen a mužů a jaké jsou názory na dílčí aspekty střídavé výchovy (např. věk).

(a) Zjištěné hodnocení střídavé výchovy platí pro tyto sociologicky definované skupiny: ženy a muži.

(b) Vyhodnocení hypotéz, které byly vytvořeny jakožto na základě dosavadního vědeckého výzkumu zdůvodněný předpoklad možného stavu skutečnosti týkající se hodnocení střídavé výchovy a jejího dopadu na dítě v České republice.

Hlavní hypotéza:

Hypotéza č. 1 „*Se střídavou výchovou souhlasí více muži než ženy*“ – potvrzena

Vedlejší hypotézy:

Hypotéza č. 2 „*O střídavou výchovu žádají častěji muži než ženy*“ – potvrzena

Hypotéza č. 3 „*Názor, že střídavá výchova má na dítě negativní dopad, zastávají ženy více než muži*“ – potvrzena

Hypotéza č. 4 „*Muži se více než ženy přiklánějí k názoru, že střídavá výchova je vhodná pro dítě od 3 let jeho věku*“ – potvrzena

Hypotéza č. 5 „*Muži spíše doporučují interval střídání se dítěte u jednoho z rodičů po 14 dnech*“ – potvrzena

Interpretace hypotéz, které byly potvrzeny:

Hlavní hypotéza č. 1 „*Se střídavou výchovou souhlasí více muži než ženy*“ – Hypotéza byla potvrzena, a to ukazuje, že pouto matka-dítě je stále pevné, a pro ženu představa, že by své dítě svěřila byt' na čas někomu jinému, byt' otci dítěte, je těžká. Na druhé straně muži se stále cítí znevýhodnění, protože defaultní situace je taková, že dítě dostává do péče matka. Střídavá výchova je tedy v jejich zájmu, aby mohli mít pravidelný kontakt s dítětem.

Vedlejší hypotéza č. 2 „*O střídavou výchovu žádají častěji muži než ženy*“ – Hypotéza byla potvrzena. Na základě dotazníkového šetření (viz otázka 2) vyplynulo, že o střídavou výchovu žádají častěji muži než ženy. To zcela koresponduje s hlavní hypotézou. Potvrzení hypotézy ukazuje opět, že pouto matka-dítě je stále pevné, a pro ženu představa, že by své dítě svěřila byt' na čas někomu jinému, byt' otci dítěte, je těžká.

Vedlejší hypotéza č. 3 „*Názor, že střídavá výchova má na dítě negativní dopad, zastávají ženy více než muži*“ – Hypotéza byla potvrzena. Muži více než ženy věří, že střídavá výchova má na dítě pozitivní dopad s ohledem na skutečnost, že dítě je tak v kontaktu s oběma rodiči.

Vedlejší hypotéza č. 4 „*Muži se více než ženy přiklánějí k názoru, že střídavá výchova je vhodná pro dítě od 3 let jeho věku*“ – Hypotéza byla potvrzena. Muži si skutečně myslí, že uvedený věk dítěte je vhodný pro střídavou výchovu. Tento věk dítěte preferují pro střídavou výchovu už kvůli tomu, že tak získají pravidelný kontakt se svým dítětem od raného věku. Ženy se přiklánějí k uvedené porozvodové péči o dítě minimálně od jeho 7 let, protože do té doby by dítě měl spíše žít u matky, která mu je s to poskytnout po všech stránkách lepší péči než muž. Ženy upřednostňují věk od 7 let, jelikož mnohé z nich vidí riziko zátěže pro dítě v tak nízkém věku, kdy si většina dětí od 3 let mnohdy teprve zvykají na docházku do mateřské školy a nastává jim příliš změn na to, aby k těmto přibyla ještě změna v podobě střídání domovů.

Vedlejší hypotéza č. 5 „*Muži spíše doporučují interval střídání se dítěte u jednoho z rodičů po 14 dnech*“ – Hypotéza byla potvrzena. Z nabízených možností uvedených v dotazníku nejvíce mužů volilo 14 denní interval dítěte u každého z rodičů. Možná interpretace je v souladu s hlavní hypotézou i vedlejšími hypotézami: muži mají tak možnost nejen pravidelného, ale i delšího kontaktu se svým dítětem.

Interpretace výsledků některých dalších otázek dotazníku

Z odpovědí na otázku „*Střídavá výchova je pro dítě vhodnější než bydlení pouze s jedním rodičem (matkou, otcem)*“ vyplývá, že pouze muži, nikoliv ženy se domnívají, že je pro dítě vhodnější střídavá výchova než bydlení pouze s jedním rodičem. Ženy vypovídaly negativně z toho důvodu, že by preferovaly bydlení dítěte u nich samotných. Jako možné vysvětlení tohoto rozdílu se nabízí, že pouto matka – dítě je stále ještě pevnější, a pro ženu představa, že by své dítě svěřila být na čas někomu jinému, být otci dítěte, je těžká.

Z odpovědí na otázku „*Jak ženy a muži i ženy hodnotí střídavou výchovu z pozice pozorovatele u někoho z blízkého okolí, kdo tuto porozvodovou péči zvolil?*“ vyplývá, že relativně velké procento žen tuto výchovu hodnotilo spíše záporně. Muži uváděli odpověď „pozitivní“. Zdá se, že tento různý postoj mužů a žen je koherentní s postoji testovanými hlavní hypotézou č. 1.

Z odpovědí na otázku „*Zda by ženy i muži, kteří pocházejí z neúplných rodin, chtěli být ve střídavé péči svých rodičů*“ vyplývá, že muži by si přáli střídavou výchovu, nikoliv ženy. Zdá se, že tento různý postoj mužů a žen je koherentní s postoji testovanými hlavní hypotézou č. 1.

Závěrem lze formulovat zjištění na základě vyhodnocených dotazníků, že institut střídavé výchovy v České republice by byl v mnohých případech dobrou volbou pro dítě, ale stále je více žen, které se na tuto porozvodovou péči nedívají příliš optimisticky a spíše vidí největší zátěž právě v přemísťování se od jednoho rodiče k druhému. Ženy by střídavou péči možná i volily, ale pouze v případech, kdy by se skutečně oba expartneři dokázali dohodnout nejenom na této střídavé výchově, ale hlavně také na výchovných postupech, tak aby dítě tuto výchovu nemohlo zneužívat ve svůj prospěch a aby skutečně tato péče nebyla v konečném efektu spíše přítěží. Zároveň by oba expartneři museli žít v blízkosti, aby dítě nemuselo tolik měnit vzdálenost každodenního dojíždění do školy nebo mimoškolní aktivity. Muži mají o střídavou výchovu větší zájem než ženy proto, že jim zajišťuje pravidelný kontakt s jejich dítětem.

Málokdo z dotazovaných zná ze svého okolí někoho, kdo praktikuje střídavou výchovu, a tudíž není jednoduché sdělit jednoznačné stanovisko opírající se o vlastní zkušenost. V každém případě jsem ve svém výzkumu zjistila, že všeobecný pohled na tuto porozvodovou péči je vcelku kladný, převážně u mužů. Povědomí o střídavé výchově, vhodnost a přínos střídavé výchovy pro dítě jsou vnímány vcelku pozitivně, horší už je však pohled na to, jak se dokážou exspartneři vyrovnat se svým vlastním rozvodem či rozchodem a právě následnou péčí o dítě. Tato skutečnost nejvíce ovlivňuje to, aby institut střídavé výchovy skutečně fungoval ku prospěchu dítěte. Znamená to tedy, že samotná střídavá výchova by mohla být skutečně přínosem pro dítě i do budoucna, hlavně v podobě kontaktu s oběma rodiči. Většina rodičů se však nedokáže dohodnout právě na této porozvodové péči a to je počátek konce střídavé výchovy, která by měla být dítěti prospěšná. Předpokladem a doporučením k porozvodové péči střídavé výchovy je tedy bezkonfliktní jednání rodičů a splnění všech podmínek dohody (např. výchovný styl apod.) mezi rodiči.

RESUMÉ

Diplomovou práci pod názvem „Střídavá výchova jako zdroj zátěže dítěte, inspirace a strategie chování v životě“ má dvě části: teoretickou, analyzující základní literaturu předmětu výzkumu, a praktickou, obsahující vlastní empirický výzkum a jeho vyhodnocení; teoretickou část jsem rozdělila do čtyř kapitol.

První kapitola diskutuje pojem „rodina“. Na základě studia základní odborné literatury popisují v ní zčásti historii rodiny a následně její funkce, důležitost rodiny ve všech dobách společnosti, její nenahraditelnost a také rozdělení genderových rolí rodičovství, zvláště z hlediska jejich podílu na výchově dítěte. Vychází se tu z axiomu, že oba rodiče hrají ve výchově dítěte neopomenutelnou roli. Důležitost péče o dítě, a to nejen ve vyhovujících podmínkách rodinné výchovy, ale především v čase konfliktů rodičů a jejich následném rozhodnutí k rozvodu či rozchodu, je analyzována v další části této kapitoly.

Ve druhé kapitole popisují rozpad rodiny ve formě rozvodu manželů, a jaké důsledky přináší rozvod rodičů pro dítě, pokud rodiče s dítětem přestanou komunikovat a jsou zaměřeni pouze na sebe a své neshody, kterými procházejí. V této kapitole částečně rozebírám i dnes mainstreamový termín *syndromu odcizeného rodiče*, popisující situaci, kdy jeden rodič navádí dítě proti druhému rodiči.

Třetí kapitola se týká porozvodové péče o dítě nejen v zákonných podmínkách, ale také mravních a citových. Snažím se vymezit, jaké podmínky musí rodiče splňovat, pokud zvolí střídavou výchovu, která byla u nás uzákoněna již v roce 1998.

Poslední čtvrtou kapitolu tvoří empirická část diplomové práce. Tato kapitola obsahuje vyhodnocení otázek položených respondentům v dotazníku s využitím kvantitativní metody výzkumu; jejich cílem bylo ověřit platnost hlavní hypotézy, že *se střídavou výchovou souhlasí více muži než ženy*. V závěru práce se pokouším o rekapitulaci: zjišťuji, že hlavní hypotéza i podporující čtyři vedlejší hypotézy byly dotazníkovým výzkumem potvrzeny, a podávám k nim možná vysvětlení.

ANOTACE

Střídavá výchova je od roku 1998 v České republice jednou z možností porozvodové péče o dítě. V diplomové práci se zabývám historií rodiny, jejím vývojem do dnešní doby až po současný trend, jakým je rozvod a následná porozvodová péče o děti. V případě střídavé výchovy pak popisuji, zdali může podle názoru rodičů tato výchova přispívat k pozitivnímu vývoji dítěte, nebo je zdrojem zátěže (např. stres, psychická zátěž apod.) a za jakých podmínek lze tuto výchovu uskutečňovat. Cílem práce je výzkum, zda je v naší republice střídavá výchova vnímána ve společnosti jako vítaný institut porozvodové péče či nikoliv a jak je hodnocen dopad střídavé výchovy na dítě.

KLÍČOVÁ SLOVA

Rodina, manželství, dítě, funkce rodiny, role matky, role otce, rozvod, střídavá výchova, syndrom odcizení rodiče, podmínky střídavé výchovy, pozitivní a negativní stránky střídavé výchovy.

ANOTATION

Joint legal custody has been in the Czech Republic one of the options after divorce since 1998. In my dissertation I am concerned with the history of the Family, its development until the present day, as far as the current trend of divorce and ensuing custody after divorce to positive development of the child or mental strain etc. for the child, and in which conditions is it possible for this joint legal custody to be realized. The aim of my dissertation is to research if the joint legal custody has been in our country a welcome institution of custody after divorce or not, and what impact it may have for a child.

KEY WORDS

Family, marriage, child, function of family, role of mother, role of father, divorce, joint legal custody, syndrome alienation parents, conditions of joint custody, positive and negative sides of joint custody.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní předpisy

1. Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o Úmluvě o právech dítěte.
2. Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině.

Literatura

3. ALSTOTT, ANNE L. *What Parents Owe Their Children and What Society Owes Parents*. New York: Oxford University Press, 2004.
4. BAKALÁŘ, E. *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) říct*. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2002, ISBN 80-7021-605-0.
5. BAKALÁŘ, P., NOVÁKOVI, M. A D., et. al. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, ISBN 80-7106-157-3.
6. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2005, ISBN 978-80-969944-0-3.
7. BERGER, M., GRACILLON, I. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-843-2.
8. BLANCHARD, P. *The Child and Society. An Introduction to the Social Psychology of the Child*. New York: Longmans, Green, 1928.
9. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0139-7.
10. ELKIN, F. *The Child and Society. The Process of Socialization*. New York: Random House, 1960, Library of Congress Catalog Card Number 60-16607.
11. GARDNER, R. A. *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče*. Praha: Triton, 2010, ISBN 978-80-7387-365-3.
12. GILLERNOVÁ, I. BURIÁNEK, J. *Základy společenských věd Základy psychologie, sociologie*. Praha: nakladatelství FORTUNA, 2006, ISBN 80-7168-749-9.
13. HUDECOVÁ, A., BELKOVÁ, V. *Náhradná rodinná starostlivosť – problémy a perspektívy*. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici Pedagogická fakulta, Občianske združenie pedagóg, 2008, ISBN 978-80-80883-615-3.
14. CHEAL, D. *New Poverty. Families in Postmodern Society*. Westport, Connecticut: Praeger Publisher, 1996.

15. JAMES, A., PROUT A. *Constructing and Reconstructing Childhood*. London: Falmer Press, 1997.
16. JENSEN, A. M., McKEE, L. *Children and the Changing Family*. New York: RoutledgeFalmer, 2003.
17. JŮVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, ISBN 80-85931-43-5.
18. KLÍMOVÁ-FÜGNEROVÁ, M. *Citová výchova v rodině*. Praha: Práce, 1974, 24-062-74.
19. KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., et al. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2008, ISBN 978-80-904030-0-0.
20. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3.
21. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk prostředí výchova*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2.
22. LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011, ISBN 978-80-87182-19-2.
23. LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, Praha: Grada Publishing, spol. s r.o., 1998, ISBN 80-7169-195-X.
24. MAKARENKO, A. S. *O výchově dětí v rodině*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1947, Publikace č. 361.
25. MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004, ISBN 80-7315-078-6.
26. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-325-3.
27. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, ISBN 80-901424-7-8.
28. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s.r.o., 2008, ISBN 978-80-7367-502-8.
29. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: sociologické nakladatelství (SLON), 2002, 171 s., ISBN 80-86429-05-9.
30. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006, ISBN 80-86429-58-X.
31. PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu v pedagogických vědách*. Praha: Karolinum, 2007, ISBN 978-80-7184-569-0.

32. PROCHÁZKOVÁ, J. *Sborník studií: Rodiče, děti a jejich problémy. Porozvodová péče o děti. Sdružení linky bezpečí*, 2011, ISBN 978-80-904920-1-1.
33. POUPĚTOVÁ, Š. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009.
34. RADVAN, E., VAVŘÍK M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009.
35. REICHEL, J. *Metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, ISBN 978-80-247-3006-6.
36. SMETÁČKOVÁ I., JÁRA M. et al. *Manuál pro vyučující k učebnici Na cestě k vlastní rodině: kapitoly z rodinné výchovy*. Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2008.
37. SCHMIDOVÁ, K. *Sborník studií: Rodiče, děti a jejich problémy. Rozvody, rozchody rodičů a děti*. Sdružení linky bezpečí, 2011, ISBN 978-80-904920-1-1.
38. ŠATÁNEK, J. *Komunikácia v rodine*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2004, ISBN 80-8055-981-3.
39. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, ISBN 978-80-247-3181-0.
40. ŠPÁNIK, M. *Sociálna determinácia výchovy v rodine a škole*. Bratislava: Pedagogická fakulta UK v Bratislave, 1994, ISBN 80-966994-3-1.
41. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2008, ISBN 978-80-246-0956-0.
42. VYMĚTAL, J. *Úzkostné děti a jejich výchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, 14-285-79.
43. WARSHAK, R. A. *Jak (ne)otrávit děti rozvodem*. Praha: Triton, s.r.o. 2004 ISBN 80-7254-558-2.

Časopisy a jiné zdroje

44. BAUSER, R. *Child Adjustment in Joint-Custody Versus Sole-Custody Arrangements: A Meta-Analytic Review*. *Journal of Family Psychology*, 16, 2002, s. 92-102.
45. KELLY, J. B. & EMERY, R. E. *Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives*. *Family Relations*, 2003, 52, s. 352-362.
46. PALOVČÍKOVÁ, G. *Časopis Policista, číslo 10*. Praha: MV CR, 2005.

Internetové zdroje

47. MLČOCH, Z. Nejčastější příčiny a důvody rozvodu manželství, statistiky rozvodovosti v ČR, <http://www.zbynekmlcoch.cz/informace/vztahy/rozchod-rozvod-vyzivne/nejcastejsi-priciny-a-duvody-rozvodu-manzelstvi-statistiky-rozvodovosti-v-cr> (11. 9. 2010).
48. Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2011032608> (23. 8. 2010).
49. Český statistický úřad, Obyvatelstvo, http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_lide (31. 12. 2011).
50. Český statistický úřad, <http://www.czso.cz> (31. 12. 2011).
51. Zpravodaj Občanského sdružení ROSA, Syndrom zavrženého rodiče, http://www.rosaos.cz/fileadmin/rosa/zpravodaj_0105.pdf (1. 1. 2005).
52. Neúplné rodiny, Střídavá výchova v Evropě, <http://www.asociaceneuplnychrodin.cz/stridava-vychova-v-evrope%20> (7. 8. 2008).
53. KLIMEŠ, J. Střídavá výchova a styk s dítětem po rozchodu, http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf (15. 8. 2009).
55. Děti potřebují oba rodiče, <http://www.stridavka.cz/> (7. 3. 2012).
56. Střídavka, Návrh rodičů na střídavou výchovu pro soud, <http://www.stridavka.cz/navrh-rodicu-na-stridavou-vychovu-pro-soud.html> (14. 3. 2010).

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Vzor vlastního dotazníku

DOTAZNÍK K TÉMATU STŘÍDAVÁ VÝCHOVA

Vážená paní, vážený pane,

jmenuji se Ilona Kratochvílová a jsem studentkou 5. ročníku sociální pedagogiky Institutu mezioborových studií v Brně. Ve své diplomové práci se věnuji problematice střídavé výchovy. Prosím Vás o účast na výzkumu vyplněním dotazníku, který obsahuje otázky týkající se Vašeho hodnocení této problematiky.

Dotazník se skládá z 13 otázek. Pozorně si je přečtěte a označte u každé pouze jednu Vámi zvolenou odpověď, případně se vyjádřete slovně. Dotazník je anonymní a bude použit pouze pro účely diplomové práce.

Vyplnění dotazníku by Vás nemělo stát více jak 15 minut Vašeho času. Prosím Vás proto, abyste mi pomohli tuto velice důležitou problematiku prozkoumat.

Za Váš čas a pozornost předem děkuji.

Odpovědi prosím vyplňte „zakřížkováním“ do čtverečku tvarem x u odpovědi, která je Vám nejbližší, pouze u doplňovacích otázek vyplňte vlastními slovy nebo číslicemi dle povahy otázky.

Pohlaví: muž žena

Hodnocení střídavé výchovy

1. Souhlasil/a byste se střídavou výchovou svého dítěte, případně budoucího dítěte, pokud je plánujete a byl/a byste s partnerem rozveden/a nebo jste se rozešli? (střídavá výchova např. týden u otce, týden u matky)

Ano
Spíše ano
Neumím posoudit
Spíše ne

2. Myslíte si, že o střídavou výchovu spíše žádají otcové?

Ano
Spíše ano
Neumím posoudit
Spíše ne
Ne
Ne

3. Myslíte si, že střídavá výchova dítěti prospívá?

Ano
Spíše ano
Neumím posoudit
Spíše ne
Ne

4. V čem spatřujete pozitivní nebo negativní dopad střídavé výchovy pro dítě? Zakřížkujte jedno uvedené pozitivní a jedno negativní stanovisko, které si myslíte, že je nejdůležitější, a to i v případě, že nemáte osobní zkušenost, ani zkušenost ze svého okolí.

Pozitiva:

- a) dítě má možnost udržovat kontakt s oběma rodiči
- b) má možnost být vychováváno podle obou vzorů – role ženy jako matky i podle role muže v otci
- c) při střídavé výchově se oba rodiče podílejí na výživě stejným dílem
- d) pro budoucnost může být dítě tím, že se rodiče dokázali domluvit na střídavé výchově, lépe připraveno řešit mezilidské vztahy
- e) Jsou-li v rodině matky či otce noví sourozenci, pak má možnost být s nimi častěji

Negativa:

- a) stálé změny střídání domova u matky či otce
- b) nemožnost výběru být v dnech stanovených jednomu z rodičů s určitými kamarády z místa bydliště druhého rodiče
- c) změny v podobě dojíždění do stejné školy, ale jiné vzdálenosti, pokud každý z rodičů bydlí v jiném městě/obci
- d) nemožnost hrát si s oblíbenými hračkami, hrami z důvodu, že dítě si nestěhuje všechny věci z místa bydliště jednoho z rodičů k druhému
- e) rozdíly ve výchovném stylu rodičů

5. Jestliže souhlasíte se střídavou výchovou, tak uveďte, od jakého věku by dítě mohlo žít ve střídavé výchově?

- Od 3 let věku dítěte
- Od 4 let věku dítěte
- Od 5 let věku dítěte
- Od 6 let věku dítěte
- Od 7 let věku dítěte a výše

6. Jestliže souhlasíte se střídavou výchovou, tak uveďte délku jejich intervalů.

- Po týdnu
- Po 14 dnech
- Po třech týdnech
- Po měsíci

7. Domníváte se, že by dítě mělo po rozvodu/rozchodu rodičů žít pouze s matkou?

- Ano
- Spíše ano
- Neumím posoudit
- Spíše ne
- Ne

8. Domníváte se, že by dítě mělo po rozvodu/rozchodu rodičů žít pouze s otcem?

- Ano
- Spíše ano
- Neumím posoudit
- Spíše ne

- Ne
9. Znáte ze svého okolí, nebo přímo z rodiny, či příbuzenského vztahu někoho, kdo má dítě ve střídavé výchově?
- Ano
Ne
10. Pokud jste odpověděli ano, jaký má tato střídavá výchova vliv na dítě z Vašeho pohledu?
- Pozitivní
Spíše pozitivní
Neumím posoudit
Spíše negativní
Negativní
11. Pocházíte Vy sami z úplné nebo neúplné rodiny?
- Úplné
Neúplné
12. Pokud jste z neúplné rodiny, chtěl/a byste, aby jste byl/a ve střídavé péči svých rodičů?
- Ano
Ne

13. Odpovězte prosím proč ano nebo proč ne na předešlou otázku 15.

Odpověď ano.....
.....
Odpověď ne.....
.....